

Projekt

z dnia 16 października 2013 r.

Zatwierdzony przez

**UCHWAŁA NR
RADY MIASTA BIELSK PODLASKI**

z dnia 2013 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Bielsk Podlaski na lata 2013-2016

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 poz. 594 i poz.645) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568, z 2004 Nr 96, poz. 959, Nr 238, poz.2390, z 2006 r. Nr 50, poz. 362, Nr 126, poz. 875, z 2007 r. Nr 192, poz. 1394, z 2009 r. Nr 31, poz. 206, Nr 97, poz. 804, z 2010 r. Nr 75, poz. 474, Nr 130, poz. 871) - po uprzednim uzgodnieniu z Podlaskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjąć Program Opieki nad Zabytkami Miasta Bielsk Podlaski na lata 2013-2016 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Bielsk Podlaski.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podlaskiego.

Załącznik do Uchwały Nr.....
Rady Miasta Bielsk Podlaski
z dnia 2013 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BIELSK PODLASKI NA LATA 2013-2016

Bielsk Podlaski, wrzesień 2013 r.

ZAWARTOŚĆ OPRACOWANIA

1. Wstęp.
2. Podstawa prawna opracowania Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami.
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce:
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego:
5. Relacje Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Bielsk Podlaski z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu:
6. Relacje Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Bielsk Podlaski z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta:
7. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Bielsk Podlaski:
8. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta Bielsk Podlaski.
9. Założenia programowe i zadania Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Bielsk Podlaski:
10. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.
11. Źródła finansowania opieki nad zabytkami.
12. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami.

1.	WSTĘP
----	-------

Celem opracowania **Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Bielsk Podlaski na Lata 2013 – 2016** jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze miasta w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego występującego w jego granicach administracyjnych, zgodnie z przepisami ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Program został opracowany zgodnie z wytycznymi Poradnika Metodycznego – Gminny Program Zabytków, przygotowany przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie.

Istotnym zagadnieniem uzasadniającym powstanie programu jest zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu, jak również jego promocja wśród mieszkańców oraz turystów. Funkcję tę można realizować między innymi poprzez edukację, począwszy od poziomu podstawowego oraz pobudzanie rozwoju turystyki. Działania te mogą przyczynić się do przyspieszenia rozwoju społeczno – gospodarczego miasta. Nieodzownym elementem tego typu działań jest budzenie w społeczeństwie świadomości istnienia zabytków i potrzeby ich rewitalizacji, jak również zwrócenie uwagi na istniejącą wspólnotę kulturową. Aby to osiągnąć należy pobudzić świadomość właścicieli, użytkowników i jednostki samorządu terytorialnego, skłonić te grupy do współdziałania, wzbudzić ich odpowiedzialność za właściwy stan zachowania obiektów historycznych oraz aktywny udział w zakresie opieki nad zabytkami.

Niniejszy Program jest drugim dokumentem tego rodzaju opracowanym dla miasta Bielsk Podlaski. Postanowiono, że w programowanym okresie, tj. w latach 2013-2016 działania podejmowane w jego ramach, będą dotyczyły przede wszystkim działań określanych jako „miękkie”, tj. działań o charakterze nieinwestycyjnym. Celem ich jest przede wszystkim promocja miasta i jego dziedzictwa kulturowego, jak również edukacja dotycząca opieki nad zabytkami połączona z wydarzeniami o charakterze historycznym. Mają one stanowić podstawę do działań podejmowanych w kolejnych okresach programowych, gdy świadomość w zakresie ochrony zabytków będzie większa.

Pierwszy Program Opieki nad Zabytkami Miasta Bielsk Podlaski powstał na mocy umowy KOBiDZ/W/17/2007 z 12 kwietnia 2007 r., zawartej pomiędzy Gminą Miejską Bielsk Podlaski a Krajowym Ośrodkiem Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie.

Obecny dokument bazuje na w/w opracowaniu, stanowiąc jego podstawę oraz kontynuację. Został opracowany przez Pracownię Ewidencji i Dokumentacji Zabytków, Maciej N. Karczewski, ul. Brzozowa 8/12, 16-010 Nowodworce k. Białegostoku.

2.

**PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA MIEJSKIEGO
PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI**

Podstawą prawną obowiązku wykonania **Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Bielsk Podlaski na Lata 2013 – 2016** jest *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.* (Dz. U. Nr 162 poz.1568 z późn. zm):

Art. 87. 1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

6. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.	UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE
----	---

Obiekty zabytkowe – zabytki nieruchome i ruchome, podlegają na terytorium Polski ochronie prawnej na mocy wielu aktów prawnych:

3.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku

Obiekty zabytkowe są objęte ochroną prawną określoną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela:

Art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 6. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Art. 86. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

3.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami). Dla niniejszego *Programu...* zasadne jest przywołanie poniższych artykułów tej ustawy:

Art. 3. Użyte w ustawie określenia oznaczają:

1. zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

2. zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
3. zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
4. zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
5. instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
6. prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
7. prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
8. roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
9. badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
10. badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
11. badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
12. historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13. historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
14. krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
15. otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 6.1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85 z późniejszymi zmianami),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7. Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 16.1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego

oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Art. 17.1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
 - 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
 - 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
 4. składowania lub magazynowania odpadów.
2. W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131-134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (tj. Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późniejszymi zmianami).

Art. 18.

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające

opiekę nad zabytkami.

Art. 19.

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20. Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art. 21. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1/ zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2/ inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3/ inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

Art. 89. Organami ochrony zabytków są:

1. minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
2. wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Szczególnie ważną rolę *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* przypisuje właścicielowi lub posiadaczowi obiektu zabytkowego. Należy podkreślić, że dysponowanie zabytkiem powoduje – z jednej strony – obowiązki ciężące na właścicielu/użytkowniku, z drugiej jednak strony przysługują mu liczne prawa.

Art. 5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art. 25.

1. Zagospodarowanie na cele użytkowe zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru wymaga posiadania przez jego właściciela lub posiadacza: 1) dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku; 2) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym, określającego zakres i sposób ich prowadzenia oraz wskazującego niezbędne

do zastosowania materiały i technologie; 3) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu zagospodarowania zabytku nieruchomego wraz z otoczeniem oraz dalszego korzystania z tego zabytku, z uwzględnieniem wyeksponowania jego wartości.

2. W celu spełnienia wymagań, o których mowa w ust. 1, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany nieodpłatnie udostępnić do wglądu właścicielowi lub posiadaczowi zabytku nieruchomego posiadaną przez siebie dokumentację tego zabytku oraz umożliwić dokonywanie niezbędnych odpisów z tej dokumentacji.

Art. 26.

1. W umowie sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, przy określaniu sposobu korzystania z tego zabytku należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do decyzji o oddaniu w trwały zarząd zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru.

Art. 27. Na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

We wniosku należy wskazać zakres planowanych prac, ze wskazaniem zaplanowanych do zastosowania materiałów budowlanych i rozwiązań technicznych.

Art. 28.

Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w Art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o: 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia; 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia; 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany; 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

3.3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.)

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów.

W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.) zostały określone zadania własne gminy:

Art. 7.1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9/ kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.4. Inne akty prawne

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się także w innych obowiązujących ustawach, przede wszystkim:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz.U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623),

Art. 20, ust. 2:

W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji.

Art. 39

1. Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

2. Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

3. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

4. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz.U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2001 Nr 13, poz. 123 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.).

4.	UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
-----------	---

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Art. 84 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* nakłada na Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego obowiązek sporządzenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*. Celem krajowego programu jest stworzenie warunków niezbędnych do sprawowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W krajowym programie powinny zostać określone cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposoby finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji. Zadaniem głównym polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest stworzenie w najbliższej przyszłości mechanizmów, które dostosowałyby tę sferę do warunków gospodarki rynkowej. Planowane działania dotyczą sfery legislacyjnej, zmian organizacyjnych obejmujących konieczne rozszerzenie zakresu działań instytucji odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa kulturowego w Polsce oraz zmian w strategii i organizacji ochrony dóbr kultury.

Założenia do Programu krajowego określiły cele i kierunki działań oraz zadania, które powinny być podjęte w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Celem programu krajowego jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną materialną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. W założeniach program ma również uporządkowanie działań w sferze ochrony zabytków poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

1. zasady *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić),
2. zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
3. zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
4. zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,

5. zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
6. zasady odwracalności metod i materiałów,
7. zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą postępowania konserwatorów – pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

Założenia do Programu krajowego określiły priorytety:

A/ w zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami:

1. Pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
2. Pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków ruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
3. Pełna ocena stanu krajowego zasobu dziedzictwa archeologicznego. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń oraz wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych.
4. Objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki.
5. Pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
6. Ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami.
7. Ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach. Doskonalenie i rozwijanie oraz podnoszenie efektywności i skuteczności instytucjonalnej i społecznej ochrony i opieki nad zabytkami.
8. Udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.

B/ w zakresie działań o charakterze systemowym:

1. Powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa. Realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące i dobra kultury i natury (World Cultural Heritage).

2. Przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego wytyczającej główne założenia koncepcji ochrony w Polsce. Wprowadzenie jej do polityk sektorowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach zarządzania i gospodarowania.

C/ w zakresie systemu finansowania:

Stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.

D/ w zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania:

1. Tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji. Stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac, przy wszystkich grupach i typach obiektów zabytkowych.
2. Gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa.
3. Wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego. Wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.

E/ w zakresie kształcenia i edukacji:

1. Utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony. Zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.
2. Kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa. Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków.
3. Upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej. Tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych.

F/ w zakresie współpracy międzynarodowej:

1. Wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie.
2. Oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości. Troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

Do czasu zakończenia prac nad Programem Opieki nad Zabytkami Miasta Bielsk Podlaski nie ukończono prac nad programem krajowym, stąd możliwe było uwzględnienie w niniejszym programie jedynie wyżej omówionych tez do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami¹.

4.2. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013. Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020 (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004–2013)”.

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013 jest elementem opracowanej w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2013. W 2005 roku MKiDN przygotowało uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020. Narodowy Program Kultury określa politykę rządu wobec zabytków i dziedzictwa kulturowego do 2013 r. Celem strategicznym programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych. Zawiera ona również ogólne wytyczne do konstruowania programu gminnego

Przyjęte zostały następujące priorytety:

1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Działania realizowane w ramach tego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie

¹

Tezy dostępne na stronach Narodowego Instytutu Dziedzictwa <http://www.nid.home.pl/pliki/tezy.pdf>

atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury “Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Program ten jest zgodny z Narodowym Planem Rozwoju (Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju, Dz.U. Nr 116, poz. 1206 z późn. zm.) oraz z założeniami do Krajowego Programu Ochrony Zabytków. Podstawą do sformułowania Narodowego Programu Kultury “Ochrona Zabytków i dziedzictwa kulturowego” jest uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Narodowy Program Kultury “Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” miał określony plan działania na lata 2004-2006.

Wytyczone zostały strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

- a. przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- b. podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;
- c. poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- d. ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie.
- e. intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

W dniu 6 września 2005 r. przyjęty został przez Radę Ministrów ”Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego”, który jest uzupełnieniem powyżej omówionych dokumentów rządowych.

5.	RELACJE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BIELSK PODLASKI W DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU
-----------	--

5.1. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego.

Miejski Program Opieki nad Zabytkami Miasta Bielsk Podlaski zgodny jest z wyznaczonymi w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego (uchwalonym przez Sejmik Województwa Podlaskiego uchwałą nr IX/80/03 z dnia 27 czerwca 2003 r.) celami polityki przestrzennej, zasadami ich realizacji oraz przyjętymi w planie kierunkami działań polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

W sferze kulturowej obejmującej system ochrony dziedzictwa kulturowego przyjęto zasady kompleksowości działań ochronnych i rewaloryzacyjnych, łączenia ochrony środowiska kulturowego z ochroną środowiska przyrodniczego oraz promowania regionalnych walorów dziedzictwa kulturowego.

Podstawowe cele polityki przestrzennej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, zapisane w planie zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego dotyczą:

- zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń poprzez ochronę i rewaloryzację istniejących zasobów, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony tożsamości kulturowej regionu przed zagrożeniem jej wytracenia w konfrontacji z europejskim uniwersalnym modelem życia w sferze kultury materialnej i jej unikalnej specyfiki etnicznej i religijnej;
- uwzględnienia potrzeb współczesnego społeczeństwa w procesie ochrony i kształtowania zasobów dziedzictwa kulturowego,
- harmonijnego współistnienia zasobów dziedzictwa kulturowego z zasobami środowiska przyrodniczego – jako filarów rozwoju turystyki krajowej i międzynarodowej,
- tworzenia warunków kompleksowej ochrony obszarów o walorach zabytkowych i kulturowych, takich jak: strefy ochrony konserwatorskiej, parki kulturowe, rezerваты kulturowe i obszary krajobrazu historyczno – kulturowo – przyrodniczego,
- priorytetu ochrony walorów dziedzictwa kulturowego o randze międzynarodowej i krajowej,

- wykorzystania unikalnych zasobów dziedzictwa kulturowego do krajowej i międzynarodowej promocji województwa

5.2. Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku

Założenia Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Bielsk Podlaski odwołują się do treści przyjętych w Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku (uchwalonej przez Sejmik Województwa Podlaskiego uchwałą nr XXXV/438/06 z dnia 30 stycznia 2006 r.).

Priorytet II. Infrastruktura społeczna, w działaniu 2 (Rozwój kultury i ochrona dziedzictwa kulturowego) zakłada:

- 1) Podwyższenie standardów bazy materialnej instytucji kultury oraz jej modernizacja i rozbudowa stosowna do potrzeb, tworzenie ośrodków i centrów kultury, multikin oraz instytucji służących rozwojowi kultur mniejszości narodowych,
- 2) Wspieranie realizacji Europejskiego Centrum Muzyki i Sztuki – Opery Podlaskiej w Białymstoku,
- 3) Tworzenie innych nowych instytucji kultury, szczególnie w siedzibach powiatów, z wykorzystaniem w pierwszej kolejności obiektów zabytkowych przydatnych do tej funkcji,
- 4) Wspieranie imprez kulturalnych o zasięgu krajowym i regionalnym oraz dbałość o powstanie nowych (w miarę potrzeb o zasięgu rozszerzonym poza granice kraju),
- 5) Inspirowanie i wspieranie rozwoju kultury ludowej i amatorskiej, w tym folkloru i rękodzieła ludowego, twórczości profesjonalnej oraz amatorskiego ruchu artystycznego, z uwzględnieniem specyficznego w województwie podlaskim zróżnicowania etnicznego, narodowościowego i religijnego, a także ich promocji w kraju i za granicą,
- 6) Wspieranie rozwoju czytelnictwa m.in. poprzez rozszerzenie oferty usług opartych na nowych technologiach informacyjnych oraz ochrona książki,
- 7) Prowadzenie wielostronnej edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży ze szczególnym uwzględnieniem edukacji regionalnej,
- 8) Ochrona i utrzymanie dobrego stanu technicznego i historycznych form obiektów zabytkowych, a w szczególności wykorzystanie obiektów zabytkowych do nowych funkcji, zwłaszcza na potrzeby turystyki i działalności kulturalnej,
- 9) Zachowanie tożsamości krajobrazu kulturowego i utrzymanie ciągłości rozwoju przestrzennego historycznych zespołów osadniczych,

- 10) Identyfikacja i promocja produktów tradycyjnych województwa podlaskiego, z wykorzystaniem Listy Produktów Tradycyjnych,
- 11) Wspieranie społeczności lokalnych w zachowaniu tradycyjnej, wiejskiej zabudowy, zwłaszcza na terenach o dużym potencjale turystycznym,
- 12) Dbłość o tradycje narodowe i kulturowe.

Dodatkowo, w Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego podkreślono fakt posiadania przez województwo znacznego dziedzictwa historyczno-kulturowego, co nakłada na wiele podmiotów, w tym zwłaszcza na samorząd, obowiązek jego ochrony. Odbywa się to m.in. poprzez ewidencjonowanie i badanie zabytków, zwiększenia dbałości o muzea oraz współdziałanie administracji samorządowej z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych i historycznych w zakresie ich restauracji, konserwacji i zagospodarowania.

5.3 Program Rozwoju Kultury Województwa Podlaskiego do roku 2020 oraz Projekt Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Podlaskiego

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, Program Rozwoju Kultury Województwa Podlaskiego do roku 2020, uchwalony w 2008 r. opiera się na założeniach projektowych Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Podlaskiego na lata 2008 – 2011. Celem strategicznym programu wojewódzkiego jest ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego. Podstawą tak sformułowanego celu jest uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju i upowszechniania kultury a także za poważny potencjał naszego regionu, służący wzrostowi konkurencyjności wobec innych regionów w zakresie atrakcyjności turystyki, inwestycji oraz powstawaniu nowych miejsc pracy w sektorze turystyczno-usługowym. Upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym województwa podlaskiego sprzyja również integracji jego mieszkańców i poczucia więzi oraz dumy z tzw. „małej ojczyzny”. Należyta troska i szacunek dla dziedzictwa kultury tworzonego w przeszłości przez wiele narodów i grup etnicznych, zdaniem autorów programu umacnia pozytywny wizerunek naszego regionu jako przyjaznego i otwartego. W celu realizacji tak zakrojonego programu zaplanowano podjęcie następujących działań:

- 1.1. prowadzenie projektów badawczych związanych z dziedzictwem kulturowym w celu jego rozpoznania i udokumentowania,
- 1.2. prowadzenie inwentaryzacji i ewidencji wszystkich kategorii zabytków,

- 1.3. upowszechnianie wyników badań, wykorzystanie ich w procesach zarządzania kulturą oraz w gospodarce, inwestycjach, turystyce,
- 1.4. rewaloryzacja zabytków, powiązana z ochroną zabytkowego krajobrazu kulturowego, dbałością o porządkowanie i kształtowanie detalu architektonicznego oraz „małej architektury”, zgodna z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego (ochrona i rewaloryzacja zabytkowego budownictwa drewnianego – jako podstawowego wyznacznika tożsamości kulturowej regionu, zabytkowej architektury murowanej, zabytkowych parków, cmentarzy, zabytkowych zespołów obronnych i in.),
- 1.5. rewaloryzacja przestrzeni publicznych zabytkowych układów urbanistycznych,
- 1.6. systemowe zabezpieczanie obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń,
- 1.7. ochrona tożsamości kulturowej regionu, jego wielokulturowości, ze szczególnym uwzględnieniem działań w zakresie edukacji regionalnej,
- 1.8. prowadzenie wielokierunkowych działań promocyjnych, szkoleniowych i edukacyjnych mających na celu uświadamianie społeczeństwa o roli, znaczeniu i konieczności zachowania dziedzictwa kulturowego,
- 1.9. tworzenie szlaków turystyczno-kulturowych obejmujących najciekawsze miejsca i obiekty zabytkowe w województwie.

5.4. Plan Rozwoju Lokalnego dla Powiatu Bielskiego na Lata 2007-2013

Plan Rozwoju Lokalnego dla Powiatu Bielskiego na Lata 2007-2013 w zasadzie nie zajmuje się problematyką dziedzictwa kulturowego. Autorzy opracowania podkreślają jedynie – w części dotyczącej potencjału turystycznego – iż zabytki powiatu stanowią jeden z walorów przyciągających turystów oraz świadczą o zróżnicowanej historii regionu. Wskazują także, że jednym z braków rozwoju ruchu turystycznego jest m.in. niedostępność zabytków dla ruchu turystycznego. Ponadto znacznych nakładów inwestycyjno-modernizacyjnych wymaga substancja obiektów zabytkowych ze względu na ich słabe stany techniczne.

6.	UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO (RELACJE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BIELSK PODLASKI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY MIEJSKIEJ)
-----------	---

6.1. Strategia Rozwoju Miasta Bielsk Podlaski na Lata 2011 – 2020.

Omawiany dokument zwraca uwagę na potencjał miasta związany z przeszłością i dziedzictwem kulturowym. Przywołuje postulaty Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dotyczące potencjalnych, podejmowanych działań związanych z obiektami zabytkowymi:

- a) zachowanie budynku hali targowej (ob. sklep) usytuowany przy obecnym targowisku,
- b) utrzymanie tradycyjnych podziałów i proporcji okien w budynkach znajdujących się w strefie ochrony konserwatorskiej,
- c) stosowanie w strefie ochrony konserwatorskiej tynków gładkich jasnych,
- d) ograniczenie różnorodności materiałowej w elewacjach budynków,
- e) wprowadzenie analogicznej nawierzchni ulic sąsiadujących z Placem Ratuszowym,
- f) wprowadzenie jednolitej formy oświetlenia ulicznego w centrum strefy ochrony konserwatorskiej – np. stylizowanych historycznie lamp ulicznych,
- g) wykonywanie podstawowej dokumentacji historycznej tj. karty ewidencyjnej zabytku architektury i budownictwa zgodną z wymogami Ośrodka Dokumentacji Zabytków w Warszawie na koszt inwestora przed rozbiórką obiektów o wartościach historycznych i kulturowych położonych w strefie ochrony konserwatorskiej,
- h) opiniowanie przez WKZ prac porządkowych na terenie cmentarzy podobnie jak nowych inwestycji liniowych i powierzchniowych na obszarze grodziska i osady przyrodowej.

6.2. Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Bielsk Podlaski na Lata 2005-2013 z perspektywą po roku 2013

Omawiany dokument wymienia obiekty zabytkowe z terenu miasta objęte opieką prawną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa podlaskiego. Wskazuje także iż, ochrona dziedzictwa kulturowego jest jednym z elementów zrównoważonego rozwoju miasta.

6.3. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Bielsk Podlaski

Podstawowym dokumentem planistycznym określającym perspektywiczne kierunki i uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego jest Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Bielsk Podlaski z roku 1999 – przyjęte uchwałą Nr V/26/1999 Rady Miejskiej w Bielsku Podlaskim z dnia 27 stycznia 1999r., zmienione uchwałami: Nr XXXIII/184/05 Rady Miasta Bielsk Podlaski z dnia 29 marca 2005r.; Nr XLVIII/230/05 Rady Miasta Bielsk Podlaski z dnia 29 listopada 2005 r.; Nr LIV/273/06 Rady Miasta Bielsk Podlaski z dnia 30 maja 2006 r.; Nr XXVII/129/08 Rady Miasta Bielsk Podlaski z dnia 12 sierpnia 2008 r oraz Nr XVI/100/12 Rady Miasta Bielsk Podlaski z dnia 31 stycznia 2012 r

W Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Bielsk Podlaski wymienione zostały obiekty zabytkowe objęte ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa podlaskiego. W odniesieniu do obszaru chronionego układu urbanistycznego wskazano, iż ochronie podlegają w szczególności:

- historyczne linie zabudowy i osie ulic,
- gabaryty wysokościowe zabudowy do drugiej kondygnacji z wliczonym poddaszem użytkowym w pierzejach rynkowych: północnej, południowej, zachodniej i na obszarach bezpośrednio do nich przyległych tzn. między ul. Sienkiewicza od południa, ul. Mickiewicza od wschodu, ul. Poświętną od zachodu i linią stawów parafialnych od północy,
- gabaryty wysokościowe zabudowy do trzeciej kondygnacji w pozostałym obszarze strefy ochrony konserwatorskiej,
- tradycje w zakresie materiałów i rozwiązań budowlanych: kształtów dachów, materiałów ściennych, układów okiennych, tynków,
- historyczne nawierzchnie ulic (bruk, kostka granitowa),
- sposób kształtowania zabudowy - rozdrobniona przy ul. Dubicze, Batorego.

W stosunku do pozostałych obiektów zabytkowych ujętych w rejestrze zabytków województwa podlaskiego zapisane zostały następujące postulaty konserwatorskie:

- zachowanie budynku hali targowej (ob. sklep) usytuowany przy obecnej targowicy,
- utrzymanie tradycyjnych podziałów i proporcji okien w budynkach znajdujących się w strefie ochrony konserwatorskiej,
- stosowanie w strefie j.w. tynków gładkich jasnych,
- ograniczenie różnorodności materiałowej w elewacjach budynków,

- przywrócenie historycznego wyglądu Placowi Ratuszowemu poprzez usunięcie zieleni i wprowadzenie nawierzchni brukowej, z kostki granitowej lub ich imitacji,
 - wprowadzenie analogicznej nawierzchni ulic sąsiadujących z Placem Ratuszowym,
 - wprowadzenie jednolitej formy oświetlenia ulicznego w centrum strefy ochrony konserwatorskiej - np. stylizowanych historycznie lamp ulicznych,
 - wykonywanie podstawowej dokumentacji historycznej tj. karty ewidencyjnej zabytku architektury i budownictwa zgodną z wymogami Ośrodka Dokumentacji Zabytków w Warszawie na koszt inwestora przed rozbiórką obiektów o wartościach historycznych i kulturowych położonych w strefie ochrony konserwatorskiej,
- α) opiniowanie przez WKZ prac porządkowych na terenie cmentarzy podobnie jak nowych inwestycji liniowych i powierzchniowych na obszarze grodziska i osady przyrodowej.

Przywoływany dokument określa cele ekologiczne i kulturowe rozwoju miasta:

- ochrona walorów i warunków funkcjonowania oraz ciągłości przestrzennej systemu przyrodniczego miasta,
- wzbogacanie i dostosowanie elementów systemu przyrodniczego miasta do potrzeb: rekreacji, turystyki, rolnictwa i estetyki miasta,
- ochrona i utrzymanie oraz przystosowanie obszarów i obiektów zabytkowych o wartościach kulturowych do potrzeb turystyczno-krajoznawczych i usługowych,
- tworzenie nowych wartości kulturowych w przestrzeniach publicznych i ich otoczeniu zwłaszcza na obszarach rozwoju zagospodarowania i zabudowy miasta

6.4. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Miasto ma obowiązujące plany zagospodarowania przestrzennego przyjęte następującymi uchwałami Rady Miejskiej:

- IX/52/99 z dn. 27 maja 1999 r. w sprawie zmian miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Bielska Podlaskiego w rejonie ulicy Jagiellońskiej, Batorego, Piłsudskiego i Wojska Polskiego;
- IX/53/99 z dn. 27 maja 1999 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Bielska Podlaskiego w rejonie ulic Kleszczelowskiej, Hołowieskiej i Białowieskiej;

- XI/73/99 z dn. 31 sierpnia 1999 r. w sprawie zmian miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Bielska Podlaskiego w rejonach ulic Białowieskiej, Warzywnej, Chmielnej i Kolejowej;
- XI/74/99 z dn. 31 sierpnia 1999 r. w sprawie: zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Bielska Podlaskiego (rejon skrzyżowania ulicy Widowskiej i Chmielnej);
- XV/96/99 z dn. 1 grudnia 1999 r. w sprawie: zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Bielska Podlaskiego polegającej na zmianie przeznaczenia części działek o numerach geodezyjnych 536, 537, 538, 539, 727/1 i 727/2 położonych przy ulicy Dubiażyńskiej;
- XIX/118/00 z dn. 12 kwietnia 2000 r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Bielsku Podlaskim w rejonie ulic Wojska Polskiego i Jana Pawła II;
- XIX/119/00 z dn. 12 kwietnia 2000 r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Bielsk Podlaski dotyczącej ustalenia trasy przebiegu gazociągu wysokiego ciśnienia Bielsk Podlaski – Hajnówka, oraz lokalizacji zespołu zaporowo upustowego Nr 2 i stacji redukcyjnej I°B;
- XXIII/139/00 z dn. 23 sierpnia 2000 r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Bielska Podlaskiego polegającej na wprowadzeniu stumetrowej strefy wokół granicy terenu Szpitala Samodzielnego Publicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej w Bielsku Podlaskim;
- XLVIII/231/05 z dn. 29 listopada 2005 r. o uchwaleniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w rejonie ul. Szarych Szeregów w Bielsku Podlaskim;
- XLVIII/232/05 z dn. 29 listopada 2005 r. o uchwaleniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru zabudowy techniczno – produkcyjnej w Bielsku Podlaskim przy ul. Kleszczelowskiej;
- XLVIII/233/05 z dn. 29 listopada 2005 r. o uchwaleniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w Bielsku Podlaskim, ograniczonego ulicami: Al. J. Piłsudskiego, Żwirki i Wigury, Kleeberga i terenami PKP;
- XLVIII/234/05 z dn. 29 listopada 2005 r. o uchwaleniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w Bielsku Podlaskim, ograniczonego ulicami: Białowieską, Pogodną i Warzywną oraz granicą miasta;

- LII/266/06 z dn. 28 marca 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zbiornika wodnego i jego otoczenia w dzielnicy Studziwody w Bielsku Podlaskim, woj. podlaskie;
- XXVII/130/08 z dn. 12 sierpnia 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów części Miasta Bielsk Podlaski przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową jednorodzinną i usługową;
- XXXIII/170/08 z dn. 19 grudnia 2008 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w Bielsku Podlaskim, ograniczonego ulicami: Al. J. Piłsudskiego, Żwirki i Wigury, Kleeberga i terenów PKP;
- XXXIV/178/09 z dn. 28 stycznia 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wprowadzającego zakaz zabudowy terenów zalewowych doliny rzeki Białej wchodzących w skład systemu ekologicznego miasta Bielsk Podlaski;
- XIV/86/11 z dn. 29 listopada 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu stacji RPZ II w Bielsku Podlaskim;
- XVI/101/12 z dn. 31 stycznia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części miasta Bielsk Podlaski obejmującego obręb ulic: Białowieskiej, Wrzosowej i Hołowieskiej;
- Nr XXII/138/12 z dn. 29 sierpnia 2012 [w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części miasta Bielsk Podlaski położonego przy ulicy Białowieskiej.](#)

Prawo stanowi, że w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, ale ujętych w ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Organ konserwatorski w postępowaniu prowadzonym na podstawie art. 39 ust. 3 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane wypowiada się w zakresie swojej właściwości na temat przedstawionego projektu budowlanego i wpływu zamierzenia inwestycyjnego na chronione właściwości obszaru/obiektu, które zakwalifikowały go do ewidencji zabytków, analizując konkretne rozwiązania projektowe. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub

stanu zachowania zabytku. Uzgodnienia projektów budowlanych obiektów realizowanych w strefie A pełnej ochrony konserwatorskiej, w przypadku inwestycji dotyczącej obiektu lub obszaru, który nie jest ujęty w gminnej ewidencji zabytków, a przepisy planu miejscowego nadal nakładają obowiązek uzyskania uzgodnienia konserwatorskiego, wojewódzki konserwator zabytków może zająć stanowisko w drodze pisma urzędowego na wniosek inwestora, np. wg art. 32 ust 1 pkt 2 ustawy – Prawo budowlane.

7.	CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA
----	--

7.1. Ogólne informacje na temat historii i dziedzictwa kulturowego miasta

Ziemie leżące po obu stronach Narwi były obszarem pogranicza, gdzie stykały się ze sobą ludy, kultury i religie. Ziem tych nigdy nie obejmowała tylko jedna kultura, nie zasiedlała ich zatem jednolita ludność. Od X wieku z zachodu napływała tu nadwiślańska ludność mazowiecka, która zajęła tereny nad Bugiem i wzdłuż Muchawca, a dotarła aż po wododział z Prypecią oraz objęła całe dorzecze górnej Narwi sięgając swymi wpływami pod Niemen i okolice Nowogródka. W początkach XI wieku większość ziem nad Bugiem i Narwią należała do państwa polskiego i była gęsto zaludniona przez Mazowszan. Badania archeologiczne potwierdziły osadnictwo z tego czasu na terenie Bielska (ul. Zamkowa). Po uśmierzeniu buntu Mieclawa przez Kazimierza Odnowiciela, któremu pomagał książę kijowski Jarosław Mądry, władca polski za okazaną pomoc obdarował Jarosława Wschodnim Mazowszem, ziemiami nad środkowym Bugiem i dolną Narwią. Zmiana przynależności politycznej spowodowała otwarcie tych ziem na ekspansję osadnictwa południoworuskiego. To głównie Rusini wołyńscy rozpoczęli kolonizację ziem nad Muchawcem i środkowym Bugiem aż po Narew. Wśród wcześniejszych mazowieckich osad, książęta ruscy zaczęli wznosić swoje grody. Pod tymi grodami, a także pod grodami wzniesionymi jeszcze przez Mazowszan, wśród silnej tu jeszcze w XIII wieku ludności polskiej zaczęła osiedlać się ludność pochodzenia ruskiego, która wyparła w całości ludność mazowiecką znad Muchawca i z okolic Brześcia. Ludność mazowiecka utrzymała się koło Drohiczyna, Bielska i Brańska, co stworzyło w toku procesu dziejowego charakterystyczną dla tych ziem mozaikę etniczno-kulturowo-religijną. Tereny te niezbyt długo zostawały pod panowaniem książąt ruskich, ponieważ w 1180 roku książę ruski Wasilko Jaropełkowicz odstąpił Brańsk i Drohiczyn Leszkowi, synowi Bolesława Kędzierzawego, po śmierci którego Kazimierz Sprawiedliwy już przed 1192 rokiem ponownie włączył ziemie te w obręb państwa polskiego. Odbudowywano wówczas na Podlasiu zręby rzymskiego katolicyzmu. Syn Leszka Białego, Konrad Mazowiecki, osadził na zamku w Drohiczynie Zakon Braci Dobrzyńskich (wtedy już

wchłonięty przez templariuszy) z obowiązkiem bronienia ziem między Nurem a Bugiem, aż do granic Rusi, przed napadami nieprzyjaciół. Książęta mazowieccy zachowali jednak prawo zwierzchności nad tymi ziemiami, a w dziedzinie przynależności kościelnej podkreślali prawa biskupów płockich. Zahamowanie osadnictwa i wyniszczenie Podlasia spowodowały najazdy Jaćwingów i Litwinów w XIII wieku. Około połowy tego wieku tereny te podbił książę halicko-włodzimierski Daniel Romanowicz. Pod panowaniem Rusinów znajdowały się one przez kilkadziesiąt lat. Najazd litewski księcia Trojdena w 1274 roku poddał te ziemie chwilowo pod władzę Litwy. Na mocy traktatu zawartego w 1354 roku między Olgierdem a Kazimierzem Wielkim i umowy Kazimierza Wielkiego z Olgierdem i Lubartem zawartej w 1366 roku, Kiejstutowi zostały przyznane: Brześć, Kamieniec Litewski, Mielnik, Bielsk i Drohiczyn. W 1391 roku Władysław Jagiełło jako wielki książę litewski zrzekł się wieczyście na rzecz ks. Janusza I Mazowieckiego ziemi drohickiej z grodami Drohiczyn, Mielnik, Suraz i Bielsk. W końcu XIV wieku książę Janusz I wznowił akcję osiedleńczą i kolonizacyjną. Po bitwie pod Grunwaldem rozpoczął on przenoszenie osadników z Mazowsza na opustoszałe tereny nad Bugiem i Narwią, czynił nadania również w ziemi drohickiej i bielskiej.

Około 1413 roku ziemie te wchodziły w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego (nastąpiło to kiedy Podlasie weszło w skład województwa trockiego), a w 1425 roku Litwini zajęli Tykocin z okolicą. W nieznanym czasie wielki książę litewski zajął też wschodnią część mazowieckiej kasztelani święckiej wraz ze Święciem. Jeszcze potem krótko w latach 1440-1443 książę Bolesław IV Mazowiecki zarządzał ziemiami drohicką, bielską i mielnicką. Ziemie te od 1513 roku tworzyły województwo podlaskie, które Litwa utrzymała aż do unii lubelskiej w 1569 roku. Następnie Podlasie weszło w skład Korony, do której należało do końca XVIII wieku, czyli do czasów rozbiorów. Po trzecim rozbiorze Polski w 1795 roku tereny te zajęli Prusacy. Utworzyli oni na zabranych ziemiach departament białostocki prowincji Prusy Nowowschodnie. Bielsk stał się wówczas stolicą powiatu. Rządy Prusaków nie trwały długo. W 1807 roku Napoleon z ziem drugiego i trzeciego zaboru utworzył Księstwo Warszawskie, a wschodnią część departamentu na mocy porozumienia między Francją a Rosją w Tylży jako obwód białostocki oddał carowi. Obwód białostocki obejmował powiaty: białostocki, bielski, sokólski i drohiczynski. Północna i zachodnia granica obwodu biegła wzdłuż Biebrzy, Narwi, Mieni i Nurca i stała się do 1915 roku granicą między Cesarstwem Rosyjskim a Księstwem Warszawskim, a potem Królestwem Polskim utworzonym na mocy kongresu wiedeńskiego w 1815 roku. W 1842 roku samodzielny obwód

białostocki zniesiono wcielając te ziemie do guberni grodzieńskiej (faktyczne włączenie przeprowadzono w 1843 roku). Tak więc kiedy obwód białostocki został włączony do Rosji Bielsk znalazł się w obrębie tego państwa.

Miasto Bielsk rozwinęło się z osady funkcjonującej tu we wczesnym średniowieczu. Pierwsza wzmianka pisana o Bielsku pojawiła się w 1253 roku w ruskich latopisach. Wtedy to funkcjonował tu gród obronny wraz z osadą przygodową, strzegący i kontrolujący szlaki idące z południa na północ oraz ze wschodu na zachód. Istotne zmiany w układzie przestrzennym miasta nastąpiły w połowie XIV wieku, kiedy ziemie te trwale opanowali książęta litewscy, powstał tu zapewne nowy system osadniczo-obronny składający się z następujących elementów:

1. Drewnianego zamku
2. Osady o charakterze obronnym – Osada Podzamecka i Kłopoty
3. Węzła komunikacyjnego z usytuowanym na nim placem targowym.

W związku z faktem, że badania archeologiczne prowadzone na grodzisku nie stwierdziły istnienia zamku, który spłonął w 1564 roku (i nigdy nie był odbudowany) należy przyjąć hipotezę, że ten nowy system obronny zmarginalizował dawny gród, a zamek położony był gdzieś na terenie miasta. Może chodzi tu o Bielsk-Hołowiesk gdzie później funkcjonował dwór starostów bielskich.

W 1430 roku książę Witold ustanowił w Bielsku wójtostwo. Wójt miał obowiązek osadzać w mieście tylko katolików, a więc Niemców i Polaków. Powstała wtedy w Bielsku nowa dzielnica usytuowana na północny zachód od „Miasta Zamkowego” i była odpowiednikiem tzw. lackiego miasta jakie funkcjonowały obok miast ruskich w ośrodkach podlaskich. Powstała tu wtedy zapewne pierwsza świątynia parafialna p.w. Narodzenia NMP, św. Mikołaja i Trzech Króli. Osią nowo lokowanego miasta lackiego był trakt Nur-Grodno. W tym czasie zatem zaczęły funkcjonować w Bielsku dwie struktury miejskie: miasto ruskie i miasto lackie. Parafia katolicka istniała w Bielsku na pewno już w 1446 roku.

W 1492 roku Aleksander Jagiellończyk potwierdził wcześniejsze przywileje kościoła rzymskokatolickiego na posiadanie placu pod świątynią, przyległego cmentarza, szkoły parafialnej, domów wikariuszy, a także ogrodów i stawów. W związku z wymianą handlową podczas targów i jarmarków powiązanych ze świętami kościelnymi musiał tu już wtedy funkcjonować plac targowy. Obok kościoła parafialnego znajdowały się place nie podlegające

jurysdykcji wójtowskiej, więc powstała tu jurydyka nosząca nazwę Poświętne. Od 1430 do 1495 roku funkcjonowały zatem w mieście odrębne organizmy miejskie rządzące się swoimi prawami. Podlegające hospodarskiemu prawu stare miasto zamkowe i podlegające władzy wójtowskiej miasto lackie, a także wyjęta spod prawa wójtowskiego jurydyka kościelna. Być może za Zygmunta I przy strumieniu Seret wypływającym z księżowskich stawów wzniesiono szpital i kaplicę p.w. św. Marcina. Historia tej kaplicy nie jest do końca wyjaśniona, ponieważ niektórzy badacze twierdzą, że to była pierwsza katolicka świątynia powstała jeszcze w 1430 roku.

Stan ten uległ zmianie kiedy w 1495 roku Bielsk otrzymał przywilej na prawo magdeburskie. Przywilej ten znosił odrębność prawną miast ruskiego i lackiego, obejmując je jednym prawem. Jurysdykcją wójtowską nie objęto najstarszej części miasta przyległej do zamku i w ten oto sposób powstała tu jurydyka podległa władzy starosty zwana starością lub Podzamcze.

Istotne zmiany w układzie przestrzennym miasta wprowadziła pomiarowa włóczna prowadzona w mieście w latach 60-tych XVI wieku. Zlikwidowano wtedy place targowe przy świątyniach bielskich. Targowisko zaś przy kościele p.w. Narodzenia NMP i św. Mikołaja zamieniono na rynek miejski. Wtedy to przeniesiono też stojącą na Dubiczach cerkiew Woskresienskiej w pobliże Hołowieska. Decyzja ta wynikała z niemożliwości likwidacji placu targowego związanego z ośrodkiem garbarskim. Nowo uformowanemu rynkowi położonemu między osadami garbarskimi (Dubicze i Zastawie) nadano kształt trójkąta. Wokół dzisiejszej ulicy Dubicze funkcjonował wówczas prężny ośrodek garbarski. Wiązało się to z wyznaczeniem specjalnej wielkości działek, sięgających aż do rzeki. Dostęp do wody był niezbędny w procesie dębienia skór. Z działalnością mierników królewskich należy łączyć powstanie w mieście stabilnej struktury prawno-własnościowej charakteryzującej się m.in. wyraźnym układem podregulowanych parcel.

W czasie prac porządkujących przeniesiono też budynki gospodarcze zamku na Hołowiesk, a po pożarze zamku (1564) również siedzibę starosty zlokalizowano tamże. Założono tam wtedy renesansowy kompleks pałacowo-ogrodowy. W czasie pomiaru skomasowano też osadnictwo. W 1563 roku w Bielsku było 830 domów. Aleksander Gwagnin tak opisywał XVI wieczny Bielsk: *Miasto drzewniane na Podlasiu, nad rzeką Białą szerokim ciągiem przy granicy litewskiej leży*. W 1591 roku miasto spłonęło, co jednak nie wpłynęło w zasadniczy sposób na jego układ przestrzenny.

W 1576 roku tak opisywano miasto: *Domów w tem mieście w rynku, w ulicach i na przedmieściu jest 557, z których wedle ustawy JKM podwodowych pieniędzy z każdego domu placą po gr lit. 2, facit lit. kop 18/34. (...) W tymże mieście placów jest 193. (...) Rzemieślników w tem mieście 265. (...) Karczem piwnych 57, (...) karczem miodowych 8.* W rzeczywistości liczba rzemieślników w Bielsku była trochę niższa, ponieważ lustrator jako rzemieślników policzył m.in. przekupniów, kupca i kramarzy. Do miasta należało 371 włók, z tych 6 było wójtowskich i 3 szpitala św. Marcina.

W tym czasie w Bielsku istniały liczne obiekty sakralne. Był to kościół parafialny, kaplica p.w. św. Marcina ze szpitalem i przyległym do niej cmentarzem. Istniał tu też kompleks świątyni obrządku wschodniego. Jako najstarszy obiekt wspomina się cerkiew Narodzenia Bogarodzicy, przeniesioną w 1562 roku być może z terenu zamkowego na ulicę Staromiejską. Na przełom XV i XVI wieku datuje się cerkiew i męski monaster św. Mikołaja oraz cerkiew św. Michała. Do grona najstarszych cerkwi zaliczyć należy też cerkiew Zmartwychwstania Pańskiego. Zlokalizowana ona była pierwotnie we wsi Lewki skąd została przeniesiona na Dubicze, a następnie wraz z pomiarą włóczną na obecną ulicę Traugutta. Dzisiaj przy ulicy Dubicze istnieje w tym miejscu kapliczka. W tym czasie powstała zapewne cerkiew św. Trójcy przy trakcie Litewskim, która w XIX wieku została przeniesiona na cmentarz prawosławny.

Ważne zmiany w układzie przestrzennym miasta miały miejsce w XVII wieku, kiedy sprowadzono do miasta karmelitów. W rozwidleniu ówczesnych ulic Litewskiej i Knyszyńskiej wzniesiono murowany budynek klasztoru i kościoła. Powstała wokół tych jedynych wówczas murowanych dominant jurydyka nazwana Podklasztorze.

Wojny połowy XVII i początku XVIII wieku zadały cios mieszkańcom bielskim i ich domostwom. Poczynając od pierwszej połowy XVIII w. Bielsk był pod wpływem gospodarczych poczynań starosty i wójta Jana Klemensa Branickiego. Branicki chciał stworzyć na terenie miasta konkurencyjny organizm gospodarczy, w którego skład weszłyby dzielnice Dubicze, Klementynowo i Hołowiesk. Mimo że hetman uzyskał pozwolenie na lokowanie miasta Klementynowa, inicjatywa ta nie doszła do skutku.

Niezwykłe ciekawe informacje o mieście przynosi inwentarz z 1772 roku, którego fragment dotyczący Rynku i drewnianego jeszcze ratusza brzmi: *Miasto Bielsk zasiadło na włókach 350 i 9 wraz z wsiami do niego należącymi nad rzeka Białą po obydwóch stronach.*

Rynek tego miasta w swoim kwadracie z starodawną, którego znajduje się prętów 26 i 6, w środku ratusz drewniany na dwie piętra, dranicami pobity, na środku wieża, na tej zegar, kopuła blachą białą pobita. Przy tym ratuszu od facjaty dwie klatek dla excessantek, za ratuszem osobno budowanych kramików z wystawą od południa do przedawania chleba i innych rzeczy 6. A za temi kramnicmi pręga, tudzież dla inkarceratów dolna i wierzchnia turma, dranicami pobita. Pierwsza strona Rynku, która jest czołem na południe poczyna się od austerii wójtowskiej, a ta ma pod sobą prętów jedynie 9 i pół, oficyny zaś przy niej na miejskim kupnem placu stoją. Drewniana nowo wybudowana dachówką pokryta. Z tą austerią jatki na placu także miejskim ciągną się do rynsztoku, przy tej zaś austerii kramików 10 niedawno fundowanych na wschód słońca stoją.

W 1775 roku w Bielsku było 215 domów zamieszkałych wyłącznie przez ludność chrześcijańską.

Ważne zmiany zaszły w mieście w latach 70 i 80-tych XVIII wieku wraz z działalnością Komisji Porządkowej oraz właścicielki miasta i starostwa Izabeli Branickiej. Na Hołowiesku założono cegielnię pracującą na potrzeby miasta, z fundacji Branickiej wzniesiono nowy murowany przestronny ratusz według projektu architekta Branickich Jana Sękowskiego, a w latach 1783-84 w miejscu starego drewnianego kościoła powstał klasycystyczny murowany kościół zaprojektowany przez jednego z najwybitniejszych architektów epoki Szymona Bogumiła Zuga.

Z działalnością Komisji Porządkowej należy wiązać uporządkowanie terenu otaczającego miasto oraz wybrukowanie rynku.

W okresie przynależności miasta do Prus Nowowschodnich wzniesiono w mieście siedem murowanych domów. W tym czasie nastąpił napływ do miasta ludności żydowskiej, co w znacznej mierze wpłynęło na środowisko kulturowe i układ przestrzenny Bielska Podlaskiego. W wiekach poprzednich pobyt Żydów w mieście miał charakter incydentalny. W 1807 roku na 1836 mieszkańców miasta 31 stanowili Żydzi. W 1861 roku mieszkało tu już 1256 starozakonnych i istniały 3 domy modlitwy. W 1897 na 7464 mieszkańców notowano 4097 wyznawców religii mojżeszowej. Tuż przed zagładą w latach 1939-1941 przebywało w Bielsku około 6000 Żydów. Skupisko domów i placów żydowskich znajdowało się wokół rynku oraz w jego wschodniej pierzei. Mieszkali też oni wzdłuż głównych ulic miasta: Mickiewicza, Szkolnej, Bóźniczej itp. Główna drewniana bóżnica znajdowała się w samym

centrum, a wokół niej było zlokalizowanych kilka drewnianych domów modlitwy. Obok głównej synagogi znajdowała się także niewielka bóżnica chasydzka. Stary cmentarz żydowski, obecnie nieistniejący, znajdował się w centrum miasta, drugi – zachowany do dzisiaj - przy drodze na Brańsk.

U schyłku XIX wieku w związku ze wzrostem znaczenia strategicznego Podlasia, pokryto je gęstą siecią szos, w której Bielsk stał się ważnym elementem. Do najważniejszych należała droga przez Puszcę Białowieską oraz linia kolejowa łącząca Brześć z Osowcem. Trasy te wywarły wpływ na rozwój przestrzenny miasta. W miejscu skrzyżowania toru kolejowego z szosą na Białowieżę wybudowany został dworzec. W 1897 roku było w Bielsku 16 murowanych domów. W okresie międzywojennym wzniesiono kilka budynków w zachodniej części miasta między kolejną a Rynkiem oraz w okolicy rynku, za kolejną zaś powstała kolonia domków urzędniczych.

W 4 ćwiartce XIX wieku w miejscu dworu starostów bielskich, który funkcjonował tu od XVI wieku, właściciele Hołowieska – rodzina Smulskich wybudowała zachowany do dzisiaj dwór drewniany i przekomponowała park dworski. Z tego zapewne czasu pochodzi zlokalizowany nieopodal zabytkowy cmentarz dworski.

Walki związane z I wojną światową nie ominęły miasta, o czym świadczą cmentarze wojenne z tego czasu.

Dynamiczny rozwój miasta nastąpił w okresie międzywojennym. W 1921 roku było tu 648 domów i 4759 mieszkańców, zaś w 1930 roku mieszkało tu już 8000 osób. W 1928 roku obszar miasta wynosił 23, 63 km² a gęstość zaludnienia około 250 osób na km² (5815 mieszkańców). Było to około 300 zakładów handlowych, pięć młynów, dwie cegielnie, dwie kaflarnie, jedna garbarnia, trzy gremplarnie, dwie farbiarnie oraz trzy olejarnie.

„Życie Gospodarcze Polski” pisało: Do 1 października 1928 roku wykonano następujące inwestycje: wybudowano 5 mostów przez rz. Białą, wykopano około 3000 metrów bieżących rowów ściekowych, ułożono bruki na przestrzeni 6900 m², wybudowano i ogrodzono targowicę zwierząt, urządzono w rzeźni miejskiej ubojnię dla nierogacizny, zamieniono 18 mostków drewnianych na betonowe, wybudowano elektrownię miejską i areszt miejski, założono bibliotekę miejską, przebudowano budynek miejski przy ul. Szpitalnej na gimnazjum i dobudowano doń murowane piętrowe skrzydło, założono park sportowy oraz posadzono na ulicach miasta 50 akacji, wyreperowano wreszcie 4 km dróg dojazdowych.

Wybitny krajoznawca Mieczysław Orłowicz tak opisywał Bielsk w latach 30-tych XX wieku: *Rynek dość obszerny został zepsuty przez wzniesienie na jego środku domów prywatnych. Zarówno te domy jak i kramy odbierają wiele uroku wznoszącemu się na środku Rynku staremu ratuszowi z XVIII w. (...) W części Rynku zachowały się jeszcze stare drewniane domy mieszczańskie, zresztą jest on zabudowany bezstylowymi kamienicami XIX w. (...) Bielsk charakteryzują długie ulice, przy którym zachowało się wiele starych drewnianych domków. Do najdłuższych ulic należy Zamkowa (...) stoi przy niej jedna z cerkwi. Po drugiej cerkwi została tylko dzwonnica drewniana, używana obecnie na skład. Bielsk posiada 4 cerkwie, 3 z nich drewniane. Przy ul. Jagiellońskiej stoi wśród starych drzew dawna cerkiew unicka. Dworzec kolejowy stoi na zachód od miasta w odległości 10 minut drogi od Rynku. Odbudowany w latach powojennych w stylu neorenesansowym, przypomina wyglądem nowe dworce w Pińsku, Kobryniu itp. Niedaleko dworca wznosi się wysokie grodzisko po dawnym zamku w postaci stromego wzgórza porośłego drzewami. Wzgórze to otoczone jest dookoła moczarami. Na grodzisku stoi wysoki krzyż podlaskiego typu i ruina kapliczki wzniesionej przez Rosjan na pamiątkę uśmierzenia powstania. (...) Wśród nowych budynków wyróżnia się szkoła powszechna przy ul. Ks. Józefa, Gimnazjum Państwowe przy ul. 11 Listopada, Dom Ludowy przy ul. 3 Maja oraz Dom Urzędniczy przy ul. Orlicz-Dreszera.*

II wojna światowa zniszczyła zabudowę Bielska niemal w 70 % oraz doprowadziła do wyludnienia, a w szczególności zagłady ludności żydowskiej. W okresie powojennym podjęto trud odbudowy. Powstały wtedy pierwsze duże zakłady przemysłowe, dające zatrudnienie i przyciągające okoliczną ludność. W 1972 roku liczba mieszkańców Bielska wyniosła już 15 284 mieszkańców. Na przełomie lat 70-tych i 80-tych zaczęły zanikać stare XIX-wieczne budynki Bielska. Do dziś nieliczne zachowały się głównie przy Rynku oraz przy ulicach: Batorego, Dubicze, Kościuszki, Narutowicza, Poniatowskiego. Wraz ze wzrostem zaludnienia rozbudowywała się struktura parafialna, powstały nowe świątynie i służące im cmentarze.

7.2. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Do najstarszych zabytków murowanych sakralnych Bielska Podlaskiego należy kościół i klasztor pokarmelicki, którego historia sięga lat 30-tych XVII w. Kościół wzniesiony w latach 1641-43 wraz z budynkiem klasztornym spłonął podczas pożaru w 1784 r. Podczas odbudowy kościół otrzymał dwie wieże, nowe sklepienie oraz późnobarokowy wystrój. W 1796 r. klasztor został skasowany przez zaborców pruskich i zamieniony na więzienie.

W okresie zaboru rosyjskiego dobra klasztorne wraz z budynkami przekazano częściowo duchowieństwu prawosławnemu, częściowo rosyjskim wojskowym. W 1866 r. kościół przebudowano na cerkiew. Po 1864 r. do klasztoru dobudowano wschodnie skrzydło i baszty. W latach 1920-21 zespół klasztorny wraz z XIX-wieczną kapliczką umieszczoną w murze ogrodzeniowym i pochodzącym również z XIX wieku spichlerzem oddano katolikom. W klasztorze mieściły się siedziby różnych instytucji, m. in. areszt powiatowy, a po wojnie do 1957 r. – Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa. Obecnie użytkuje go parafia katolicka p.w. Matki Bożej z Góry Karmel.

W skład zespołu klasztornego wchodzi:

- **kościół p. w. Matki Bożej z Góry Karmel** wpisany do rejestru zabytków pod numerem 326 z 16. 08. 1968 r., usytuowany u zbiegu ulic Żwirki i Wigury oraz Mickiewicza. Barokowy. Murowany z cegły, tynkowany. Korpus nawowy na rzucie prostokąta, prezbiterium węższe, zamknięte apsydą, z dobudowaną zakrystią od północnego zachodu. Od południowego zachodu do korpusu przylegają dwie wieże na rzucie kwadratu zwieńczone barokowymi hełmami i kruchta nakryta osobnym dwuspadowym daszkiem.

- **klasztor oo. karmelitów trzewickowych**, wpisany do rejestru zabytków pod numerem 242 z 26. 10. 1966 r. usytuowany przy kościele z wejściem od ulicy Żwirki i Wigury, założony na rzucie czworoboku, z kwadratowym dziedzińcem wewnętrznym. Budynek murowany, tynkowany. Cztery skrzydła nakryte są dachami dwuspadowymi, skomunikowane z dziedzińcem wewnętrznym i dziedzińcem gospodarczym (skrzydło północno-zachodniej).

- **spichlerz** z pierwszej połowy XIX w., wpisany do rejestru zabytków pod numerem 242 z 26. 10. 1966 r., usytuowany w północno-zachodniej części zespołu, w obrębie muru przyklasztornego od strony dziedzińca, murowany z cegły, tynkowany, na planie prostokąta, jednokondygnacyjny, przykryty dachem dwuspadowym.

- **kapliczka** usytuowana w pld. narożniku ogrodzenia przykościelnego, z początku XIX w., wpisana do rejestru zabytków pod numerem 241 z 26. 10. 1966 r., murowana z cegły, tynkowana, założona na rzucie kwadratu, nakryta dachem namiotowym;

- **mur przyklasztorny** z dwiema basztami w narożach, pomiędzy którymi znajduje się brama wjazdowa do zespołu, murowany z cegły, tynkowany, wzniesiony po 1866 r., wpisany do rejestru zabytków pod numerem 242 z 26. 10. 1966 r.

Cennym zabytkiem architektury jest klasycystyczny **kościół parafialny p. w. Narodzenia NMP i św. Mikołaja**, wpisany do rejestru zabytków pod numerem A-82 (dawniej 821) z 06. 11. 1996 r. Wzniesiony w latach 1783 – 1784 według projektu Szymona Bogumiła Zuga, fundacji Izabeli Branickiej. Usytuowany w rozwidleniu ulic Kościelnej i Sienkiewicza, na terenie cmentarza przykościelnego otoczonego murem. Budynek murowany z cegły, tynkowany. Założony na rzucie prostokąta w części nawowej, do której przylega prostokątne prezbiterium i za nim zakrystia z kruchtą boczną. Każda część kościoła podkreślona została zróżnicowaną częścią dachu. Trójnawowy, pseudobazylikowy, nawy oddzielone kolumnami doryckimi. Boczne nawy nakryte stropami płaskimi z fasetą, główna nawa – pozorną kolebką, prezbiterium – półkopułą.

Na terenie cmentarza przykościelnego, w jego płd.-wsch. narożniku znajduje się klasycystyczna **dzwonnica**, wybudowana w latach 1840-1841, wpisana do rejestru zabytków pod numerem A-82 (dawniej 243) z 29. 10. 1966 r. Murowana z cegły, tynkowana, na rzucie kwadratu, nakryta dachem namiotowym.

Na części katolickiej cmentarza grzebalnego przy ulicy Wojska Polskiego usytuowana jest klasycystyczna **kaplica cmentarna p. w. św. Wincentego a Paulo**, wzniesiona w latach 1859-1860, wpisana do rejestru zabytków pod numerem A-125 (dawniej 247) z 03. 11. 1966 r. Murowana z cegły, tynkowana, na cokole. Założona na rzucie prostokąta zamkniętego trójbocznie, nakryta dwuspadowym dachem w korpusie głównym i trójspadowym w części prezbiterium. Elewacja frontowa z czterokolumnowym toskańskim portykiem zasłonięta jest w znacznym stopniu drewnianą przybudówką nakrytą dachem dwuspadowym.

Bardzo cenną grupą bielskich zabytków są cztery drewniane cerkwie prawosławne, tworzące ciekawy zespół sakralnego budownictwa drewnianego. W 1596 roku w Bielsku funkcjonowało pięć cerkwi: Bogojawleńska, nazywana również św. Michała Archanioła, Przeczyska (Narodzenia NMP), Świętej Trójcy, św. Mikołaja i Zmartwychwstania Pańskiego. W 1560 roku rozmierzono każdej z cerkwi po dwie włóki we wsi miejskiej Stryki, a w 1561 roku dokument uposażeniowy wystawił Zygmunt August.

Najstarszą jest prawosławna **cerkiew parafialna p.w. Narodzenia NMP**, wpisana do rejestru zabytków województwa podlaskiego pod numerem A-38 (dawniej 244) z dnia 29.10.1966 r. Obok niej usytuowana jest **dzwonnica**. Około 1560 roku świątynię pod tym wezwaniem przeniesiono z bielskiego zamku na Stare Miasto, aby umożliwić wiernym łatwiejszy do niej dostęp. W pierwszej połowie XVII wieku dekretem komisarzy królewskich cerkiew przyznano unitom i jako greckokatolicka funkcjonowała do 1839 roku. Obecna cerkiew i dzwonnica pochodzą najprawdopodobniej z końca XVII lub początku XVIII wieku, nie jest to jednak potwierdzone źródłowo. Z XVIII-wiecznych wizytacji wynika, że świątynia była wielokrotnie przebudowywana. Wizytacja z 1727 roku wspomina na przykład o krużgankach obiegających budowlę, w późniejszym okresie zapewne rozebranych. Wówczas cerkiew, określona jako *laty już podeszła*, składała się z nawy, prezbiterium i jednej zakrystii, wieńczyła ją kopułka, zaś dzwonnica wzniesiona w konstrukcji słupowej usytuowana była osobno. Z wizytacji z 1774 i 1784 roku można wywnioskować, że świątynię rozbudowano: zamiast sześciu, jak w 1727 roku, miała już ona dziesięć okien. W 1839 roku, wraz ze skasowaniem unii, cerkiew *Przeczyska*, podobnie jak pozostałe świątynie greckokatolickie w obwodzie białostockim została przekształcona na prawosławną. Udokumentowane remonty przeprowadzono dopiero w XX wieku. Pierwszy prawdopodobnie w 1937 roku, drugi w 1968, kiedy to m.in. barokową sygnaturkę zastąpiono cebulastym hełmem. W 2001 roku do południowej elewacji altara dobudowano zakrystię, analogiczną do starszej. Cerkiew jest orientowana. Zbudowana została w konstrukcji zrębowej; ściany wzmocniono lisicami. Elewacje pokrywa szalunek w układzie poziomym (przyziemie) i pionowym, o węglach osłoniętych faliście wycinanymi deskami. Dekorację uzupełniają malowane na białą nad- i podokienniki oraz wyrzynane w ząbki listwy okapowe. Trzy główne bryły, z których składa się świątynia nakryte są osobnymi dachami o szerokich, załamanych okapach: korpus nawowy dachem naczółkowym, prezbiterium trójspadowym, dwukondygnacyjny ryzalit w fasadzie, mieszczący kruchtę i dawny chór muzyczny - dwuspadowym. Flankujące altar zakrystie nakryto dachami pulpitowymi. Główne wejście osłonięto dwuspadowym daszkiem na słupach. Korpus i niższe od niego prezbiterium wieńczy smukłe wieżyczki o cebulastych hełmach, pokryte złota blachą. Wnętrze korpusu nawowego podzielono dwoma rzędami drewnianych słupów, altar wydzielono ikonostasem. Dawny chór muzyczny poprzedza nadwieszony balkon rozpięty na całej szerokości cerkwi.

Dzwonnica wzniesiona została w konstrukcji zrębowej, wzmocniona lisicami. Ściany szalowane pionowo, o węglach osłoniętych faliście wycinanymi deskami. Listwy okapowe

wyrzynane w zęby. Założona na rzucie zbliżonym do kwadratu, o dwóch kondygnacjach rozdzielonych dachem okapowym, z których druga jest niższa i węższa. Dach namiotowy zwieńczony kopułką z krzyżem prawosławnym. Przed drzwiami wejściowymi usytuowanymi od wschodu dwuspadowy daszek na słupach. Górna kondygnacja przepruta czterema kwadratowymi, wielokwaterowym oknami.

Historia prawosławnej **cerkwi parafialnej p. w. św. Michała Archaniola** (wpisanej do rejestru zabytków województwa podlaskiego pod numerem A-39 (dawniej 381) z dnia 19.11.1976 r.) noszącej w pewnym okresie wezwanie Bogojawlenia Gospoda, czyli Trzech Króli, sięga XVI wieku. Na przestrzeni XVI – XVIII stulecia pełniła ona rolę świątyni *sobornej*, czyli siedziby protopopii (dekanatu kościelnego). Do 1633 roku pozostawała w zarządzie unitów, lecz król Władysław IV nakazał jej zwrot dyzunitom. Rozgorzał spór między ludnością prawosławną i greckokatolicką o prawo własności, ostatecznie rozstrzygnięty w 1645 roku na korzyść unitów. W 1727 trwała budowa nowej cerkwi pod wezwaniem Bogojawlenia: *z kaplicami, z zakrystiami, z ołtarzem przedzielonym, z dwoma salkami*. W tym czasie nabożeństwa odprawiały się w znajdującej się obok kapliczce, do której przeniesiono wyposażenie ze starej cerkwi. Obecną świątynię wystawiono w 1789 roku, obok niej (widoczna na archiwalnych fotografiach) stała niska murowana dzwonnica kryta dachem namiotowym. W 1839 roku skasowano unię brzeską i cerkiew przejęło duchowieństwo prawosławne. W latach 1860-64 przekształcono wnętrze świątyni dostosowując je do wymagań nowej konfesji. W 1926 roku do fasady dobudowano trójkondygnacyjną dzwonnice krytą ostrosłupowym hełmem, wymieniono dach na niższy, wieńcząc go cebulastą wieżyczką, ściany zewnętrzne ozdobiono snycerskimi detalami. W 1989 roku ukończono budowę nowej części ołtarzowej, złożonej z trzech połączonych ze sobą prezbiteriów poświęconych św. Michałowi Archaniołowi, św. Stefanowi Męczennikowi i św. Mikołajowi Cudotwórcy.

Cerkiew p. w. św. Michała wzniesiona została w konstrukcji zrębowej, ściany wzmocniono lisicami. Elewacje pokrywa szalunek ułożony poziomo, pionowo i w jodełkę. Lisice obite są dekoracyjnym deskowaniem, listwy okapowe wycinane w motywy geometryczne. Opaski okienne zdobią płyciny i rauty, nad- i podokienniki zaś - rozety. Prostokątne płyciny w przyziemiu wypełnione są motywem rombów z krzyżami greckimi w centrum. Korpus nawowy cerkwi założony został na planie ośmioboku, wewnątrz podzielony jest dwoma rzędami słupów na trzy nawy. Nakrywa go ośmospadowy dach

zwieńczony wieżyczką z cebulastym hełmem. Do fasady dostawiona została wieża-dzwonnica na planie kwadratu, złożona z trzech kondygnacji rozdzielonych okapami: dolnych czworobocznych i górnej ośmiobocznej, przeprutej prostokątnymi otworami głosowymi i nakrytej wysokim ostrosłupowym dachem z czterema szczycikami. Rozbudowane prezbiterium składa się z trzech sześciobocznych kaplic, połączonych obejściem i nakrytych dachami o kształtach zbliżonych do dzwonu, zwieńczonych smukłymi graniastymi wieżyczkami z cebulastymi kopułami.

Trzecią prawosławną świątynią parafialną jest **cerkiew p. w. Zmartwychwstania Pańskiego** wpisana do rejestru zabytków województwa podlaskiego pod numerem A-27 (dawniej 245) z dnia 29.10.1066 r. Powszechnie uważa się, że na obecne miejsce została ona przeniesiona z dzielnicy Dubicze, a tam przeniesiono ją z pobliskiej wsi Lewki. Podobnie jak cerkiew św. Michała w 1633 roku została przez króla Władysława IV przyznana dyzunitom, a następnie – w 1636 roku - odebrana im i dana w użytkowanie grekokatolikom. Kilkanaście lat przed rokiem 1727 (zapewne ok. 1710) cerkiew, określana jako *dobra i należyta*, spłonęła. Na jej miejscu wystawiono nową, bardzo skromną, w wizytacji z 1727 roku określaną jako mizerna i zaniedbana, wciąż niedokończona. Ponieważ stan budowli sukcesywnie się pogarszał, parafianie zwrócili się w 1797 roku do władz pruskich o przekazanie im kościoła pokarmelickiego. Do kasaty unii pełnił on rolę świątyni unickiej. W latach 20. XIX wieku postanowiono jednak przywrócić starej cerkwi jej funkcję. Od 1833 do ok. 1836 roku trwała budowa nowej świątyni, wyświęconej w 1838 roku. Po kasacie unii służyła ona jako cerkiew prawosławną. Pomimo wielu remontów, zwłaszcza pod koniec XIX wieku, stan budowli budził obiekcje i w 1913 roku wystawiono nową cerkiew. Prezbiterium i nawę wzniesiono z drewna, obmurowując i tynkując ściany, a kruchtę i wieńczącą ją dzwonnice zbudowano z cegły. W okresie międzywojennym cerkiew miała status filii parafii św. Michała, dopiero w 1940 roku parafię Zmartwychwstania reaktywowano. W 1960 roku cerkiew ogłoszono soborem biskupa bielskiego Bazylego.

Cerkiew jest orientowana. Zbudowana w technice mieszanej, jak to opisano wyżej. Naroża ścian i pasy między oknami zaakcentowano boniowaniem; elewacje wieńczy profilowany gzyms. Bryła cerkwi jest rozczłonkowana: składa się z prostopadłościennej nawy, powiększonej o przedsionek i otwartej do zamkniętego prosto prezbiterium, flankowanego przez dwa niskie pomieszczenia pomocnicze (prothesis i diakonikon) i masywnej dzwonnicy, skomunikowanej z przedsionkiem, mieszczącej w przyziemiu

kruchtę. Dzwonnica liczy trzy kondygnacje: dolne czworoboczne, górna ośmioboczna, nakryta ostrosłupowym hełmem z czterema szczycikami. Nawa nakryta jest dachem czterospadowym, zwieńczona ośmiobocznym tamburem przeprutym rzędem okien i nakrytym cebulastym hełmem. Prezbiterium oraz prothesis i diakonikon nakrywają dachy trójspadowe, przedsionek – dwuspadowy. Wnętrze nawy przekrywa wielopołaciowy strop imitujący kopułę.

Prawosławna **cerkiew cmentarna p.w. Trójcy Świętej**, czyli Troicka wpisana jest do rejestru zabytków województwa podlaskiego pod numerem A-125 (dawniej 246) z dnia 03.10.1966 r. Została ona ufundowana przez królową Bonę między 1533 a 1556 rokiem dla mieszkańców Nowego Miasta usytuowanego przy Gościńcu Wielkim Litewskim. Od 1596 roku, kiedy prezbiter cerkwi opowiedział się za unią, pełniła ona funkcję katolickiej. Wizytacja z 1727 roku opisywała ją jako drewnianą, krytą gontem i zwieńczoną kopułą, starą i zniszczoną, pozbawioną stałej opieki parocha. Ponieważ nie przeprowadzono remontu, cerkiew w 1774 roku zawałiła się. Uratowane wyposażenie, głównie paramenty, zdeponowano w cerkwi p. w. św. Michała. Przez długi czas świątyni nie odbudowywano. Stało się to dopiero na początku XIX wieku. W 1834 roku zlikwidowano parafię Świętej Trójcy, wiernych przyłączono do sobornej cerkwi p. w. św. Michała, a sama świątynia – nieużytkowana – niszczała. Około połowy XIX wieku przeniesiono ją na cmentarz miejski, sytuując w części prawosławnej. Na jej pierwotnym miejscu mieszkańcy Proniewicz wzniesli obelisk z krzyżem. W 1852 roku cerkiew wyposażono w nowy ikonostas. Po II wojnie światowej cerkiew p. w. Trójcy Świętej należała administracyjnie do parafii św. Michała, a w 1998 roku włączono ją do nowoutworzonej parafii Opieki Matki Bożej.

Cerkiew zbudowano w konstrukcji zrębowej na podmurowaniu z kamienia polnego. Ściany obite są szalunkiem: w przyziemiu w układzie pionowym, wyżej - poziomym. Korpus nawowy ma rzut ośmioboku, nakryty jest dachem wielospadowym, zwieńczonym cebulastą wieżyczką. Do fasady dostawiona została dwukondygnacyjna kruchta-dzwonnica na planie prostokąta, nakryta dachem czterospadowym z wieżyczką o cebulastym hełmie. Wejście osłonięte jest dwuspadowym daszkiem na słupach. Do tylnej ściany skierowanego ku wschodowi prezbiterium przylega niska zakrystia z wejściem od północy. Okna mają kształt prostokątny, podzielone są na drobne kwatery. Wewnątrz strop podpierają cztery słupy, nad wejściem mieści się chór muzyczny.

Ratusz w Bielsku Podlaskim został wpisany do rejestru zabytków województwa podlaskiego pod numerem A-386 (dawniej 38) z 22.03.1956 roku. Obecny budynek wzniesiony został najprawdopodobniej na miejscu dawnej XV-wiecznej siedziby władz miejskich. Istniała ona już z pewnością w 1499 roku. Z powodu burz dziejowych nie dotrwała jednak do drugiej połowy XVIII wieku, kiedy to Michał Starzeński zapisał w swoim pamiętniku, że *w mieście nie było ani kościoła, ani ratusz, ani bruków*. W 1719 roku starostwo bielskie otrzymał Jan Klemens Branicki, a następnie w 1760 roku jego żona Izabela z Poniatowskich. Branicka odegrała znaczną rolę w rozwoju miasta, w którym ufundowała kościół p.w. Narodzenia NMP, szkołę parafialną i ratusz. Architektem, który opracował jego projekt był Jan Sękowski, pracujący dla Branickich od lat 50. XVIII wieku. Budowę rozpoczęto w 1776 roku. W 1777 skonstruowano wieżbę dachową, a 1779 roku budowlę zwieńczono wieżą. W 1780 roku prace zakończono. Ich koszt poniosła Izabela Branicka i władze miasta. Na przestrzeni wieków budynek ratusza był przynajmniej trzykrotnie przebudowywany, nie były to jednak zmiany naruszające bryłę budynku. Dotyczyły przede wszystkim rozmieszczenia otworów okiennych i rozplanowania wnętrza. Najprawdopodobniej w pierwszej połowie XIX wieku do fasady dostawiono kolumnowe podcienie, które w 1942 uległy likwidacji. Gruntowny remont zabytku przeprowadzono w latach 1979-1983, kiedy m. in. wymieniono wieżbę dachową, stropy i schody, założono sklepienie kolebkowe z lunetami w hallu traktu wschodniego.

Bielski ratusz przez długi czas funkcjonował jako siedziba władz miejskich, aczkolwiek nie znane jest dziś konkretne przeznaczenie poszczególnych jego pomieszczeń. Wiadomo, że pod wieżą w drugiej kondygnacji znajdował się areszt. W XIX wieku w budynku mieścił się sąd powiatowy, hauptwachta i sklepy. Pomieszczenia parteru i te usytuowane w północnej części budynku jeszcze po II wojnie pełniły funkcje handlowe. W latach 50. i 60. XX wieku ratusz był siedzibą Miejskiej Rady Narodowej, Urzędu Stanu Cywilnego, Biura Notarialnego i Biblioteki Publicznej. W 1984 roku otwarto w nim Filię Muzeum Okręgowego w Białymstoku (dziś Muzeum Podlaskiego).

Budynek ratusza jest murowany, tynkowany z zewnątrz i wewnątrz, pokryty dachówką esówką. Założony został na rzucie prostokąta o ściętych narożach. Dwukondygnacyjny, nakryty czterospadowym dachem z graniastą wieżą w kalenicy. Wieżę o ściętych narożach wieńczy obeliskowy hełm z ażurową chorągiewką z datą 1779. Osie elewacji ratusza wyznaczają otwory okienne i dwa otwory drzwiowe umieszczone

w dłuższych ścianach – wschodniej i zachodniej. Naroża budynku i lizeny pomiędzy otworami zaakcentowano boniowaniem, gzyms koronujący ukształtowany został z drobnych profili. Cokół wieży posadowionej na niskiej attyce obiega boniowanie pasowe, zwieńczone gzymsem. Narożniki wieżyczki podkreślają pilastry dźwigające profilowany gzyms, wygięty na głównych osiach w taki sposób, że obramowuje cztery okrągłe tarcze zegarowe. Ścianki wieży przepruto naprzemiennie rozmieszczonymi otworami kolistymi i zamkniętymi półkoliście. Pomieszczenia parteru rozplanowano w układzie trójtraktowym, przy czym trakt środkowy jest węższy, piętra zaś w układzie dwupółtraktowym. Na osi głównego wejścia od zachodu mieści się owalna sień z klatką schodową. Wnętrza przekrywają sklepienia kolebkowe z lunetami, odcinkowe i krzyżowe, a na piętrze stropy ogniotrwałe. Obecnie we wnętrzu ratusza trwają prace remontowe.

Obok siedzib władz miejskich w Białymstoku i Siemiatyczach ratusz w Bielsku Podlaskim był jednym z niewielu tego rodzaju murowanych gmachów w naszym województwie. Dzisiaj jego wartość jest tym większa, że ratusz w Białymstoku, zburzony w czasie II wojny światowej, jest tylko rekonstrukcją, ratusz w Siemiatyczach nie istnieje, a bielski zabytek jest jedyną siedzibą jurysdykcji miejskiej pochodzącą z XVIII wieku i zachowaną w pierwotnej właściwie formie.

Wśród obiektów znajdujących się w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków/ Gminnej Ewidencji Zabytków wpisanych do rejestru zabytków województwa podlaskiego jest tylko ich niewielka część:

1. Zajazd, ob. dom mieszkalny, Plac Ratuszowy 1 (251 z 03.11.1966 r.); dom zwany zajazdem lub domem bogatych mieszczan, wzniesiony w połowie XIX w., znacznie przebudowany. Usytuowany szczytem do rynku, drewniany, częściowo oszalowany, na wysokim fundamencie oblicowanym kostką kamienną w układzie poziomych pasów. Na planie wydłużonego prostokąta, jednokondygnacyjny, kryty dachem dwuspadowym z naczółkiem.

2. Dwór Smulskich wraz z otaczającym terenem, ul. Hołowieska 7- A-387 (dawniej numer 656) z 08.06.1988 r.; pierwsze wzmianki o istnieniu założenia w Hołowiesku pochodzą z XVIII w. Obecny obiekt- dwór wzniesiono pod koniec XIX w. Jest to budynek wolnostojący, szerokofrontowy, drewniany, oszalowany, z finezyjnym gzymsem

koronującym, podpiwniczony na wysokim fundamencie. Składa się z trzech odrębnych części, krytych dwu- i wielospadowymi dachami.

3. Dom mieszkalny, ul. 3 Maja 6 A-527 (dawniej 602) z 28.06.1985 r.; dom zbudowany w 2. połowie XIX w. jako budynek mieszkalny i taką funkcję pełni do dziś. Usytuowany u zbiegu ulic Kościuszki i 3 Maja, kalenicowo do tej drugiej, drewniany, oszalowany, na podmurowaniu. Na planie prostokąta, kryty dachem dwuspadowym.

4. Chałupa w zagrodzie, ul. Dubicze 20a A-526 (dawniej 440) z 30.03.1979 r.; chałupa zbudowana prawdopodobnie w końcu XVIII w., w chwili obecnej po generalnym remoncie (wymieniono gont na blachodachówkę, ściany obłożono szalunkiem imitującym bale, wstawiono współczesną stolarkę, zlikwidowano okiennice). Usytuowana szczytem do ulicy, szerokofrontowa, drewniana, na niskim fundamencie, kryta dachem dwuspadowym.

5. Dom mieszkalny, ul. Kościelna 4a -A-2 z 07.09.1999 r.; dom wzniesiony w 1909 r., usytuowany szczytem (ścianą ogniową) do ulicy Krynicznej, drewniany, oszalowany, dach dwuspadowy.

Na terenie miasta Bielsk Podlaski znajdują się następujące zabytki ujęte w rejestrze zabytków województwa podlaskiego, prowadzonym przez Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

Adres	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru zabytków
	teren części miasta	1240 r. – XIX w.	A- 412 (dawniej 76) z 15.01.1957 r.
ul. Kościelna 5	Kościół Parafialny p. w. Narodzenia NMP i św. Mikołaja	1783-1784 r.	A-82 (dawniej 821) z 6.11.1996 r.
ul. Kościelna 5	cmentarz przykościelny	XVII-XVIII w.	A-82 (dawniej 243) z 6.11.1996 r.
ul. Kościelna 5	dzwonnica przy kościele parafialnym p.w. NMP i św. Mikołaja	1783-1784 r.	A-82 (dawniej 243) z 29.10.1966 r.
ul. Kościelna 4A	plebania	1900 r.	A-98 (dawniej 741) z

			31.12.1990 r.
ul. Żwirki i Wigury 4	Zespół klasztorny OO. Karmelitów Trzewickowych, ob. zespół Kościoła Parafialnego MB z Góry Karmel	XVII – XIX w.	242 z dn. 26.10. 1966
ul. Żwirki i Wigury 4	Klasztor OO. karmelitów Trzewickowych i oficyna	XVII – XIX w.	242 z 26.10.1966 r.
ul. Żwirki i Wigury 2	Murowany pokarmelicki kościół	XVII – XIX w.	326 z 16.08.1968 r.
ul. Żwirki i Wigury	Kapliczka w ogrodzeniu kościoła klasztornego OO. karmelitów Trzewickowych, ob. Parafialnego p. w. MB z Góry Karmel	XVII – XIX w.	241 z 26.10.1966 r.
ul. Żwirki i Wigury	Mur przyklasztorny w zespole OO. Karmelitów Trzewickowych	XVII – XIX w.	242 z 26.10.1966 r.
ul. Żwirki i Wigury 4	Spichlerz, ob. budynek mieszkalny i gospodarczy w zespole klasztornym OO. Karmelitów Trzewickowych	XVII-XIX w.	242 z 26.10.1966 r.
ul. Jagiellońska 6	cerkiew unicka p.w. Narodzenia NMP	XVII-XVIII w.	A-38 (dawniej 244) z 29.10.1966 r.
ul. Traugutta 5	cerkiew prawosławna parafialna p. w. Zmartwychwstania Pańskiego	XVIII-XIX w.	A-27 (dawniej 245) z 29.10.1966 r.
ul. Mickiewicza 36	Cerkiew greko-katolicka, ob. prawosławna parafialna p.w. św. Michała Archanioła	1789 r.	A-39 (dawniej 381) z 19.11.1976 r.
ul. Wojska Polskiego	Cerkiew greko-katolicka, ob. prawosławna cmentarna	XIX w.	A-125 (dawniej 246) z 3.10.1966 r.

	pw. św. Trójcy		
ul. Wojska Polskiego	Kaplica rzymskokatolicka cmentarna pw. św. Wincentego a Paulo	1859 r.	A-125 (dawniej 247) z 3.11.1966 r.
ul. Wojska Polskiego/ Słowackiego	Cmentarz parafii katolickich i prawosławnych	Koniec XVIII- XX w.	A-125 (dawniej 660) z 29.03.1988 r.
ul. Białowieska	Cmentarz wojenny	1915 r.	A-73 (dawniej 843) z 26.08.1998 r.
ul. Mickiewicza 65	Ratusz,	XVII w.	A-386 (dawniej 38) z 22.03.1956 r.
ul. Sienkiewicza 2	Zajazd, ob. dom mieszkalny	połowa XIX w.	251 z 3.11.1966 r.
ul. Hołowieska 7	Dwór Smulskich wraz z otaczającym terenem	XIX w.	A-387 (dawniej 656) z 8.06.1988 r.
ul. Białowieska 8	dom	1928 r.	A-521 (dawniej 702) z 15.09.1988 r.
ul. Dubicze 20a	Chałupa w zagrodzie nr 20	koniec XVIII w.	A-526 (dawniej 440) z 30.03.1979 r.
ul. Kościelna 4a	dom mieszkalny	1909 r.	A-2 z 7.09.1999 r.
ul. 3 Maja 6	dom mieszkalny	2. połowa XIX w.	A-527 (dawniej 602) z 28.06.1985 r.

7.3. Zabytki w miejskiej ewidencji zabytków

Miejska ewidencja zabytków miasta Bielsk Podlaski, poza zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków, obejmuje także obiekty nierejestrowe. W przewadze są to zabytki budownictwa drewnianego w typie miejskim (budynki mieszkalne), obiekty użyteczności publicznej oraz sakralne.

Podstawowym typem budownictwa miejskiego Bielska Podlaskiego jest parterowy drewniany dom nakryty dachem dwuspadowym. Szeroko- lub wąskofrontowy, posadowiony

na kamiennym fundamencie, bywa ozdobnie oszalowany: pionowo w partii podokiennej, wyżej poziomo; szczyt podzielony listwami na pola wypełnione profilowanymi deskami w układzie poziomym i ukośnym w jodełkę. W rozwiązaniach konstrukcyjnych i charakterze ogólnym stanowią przykłady małomiasteczkowego budownictwa. Można spotkać nieliczne obiekty z końca XIX w. charakterystyczne dla małomiasteczkowego budownictwa żydowskiego (ul. Poniatowskiego 5, 12). Jedyń tradycyjnie ukształtowany dom mieszczański przetrwał w zachodniej pierzei Rynku (Plac Ratuszowy 7), obecnie po wielu remontach jest mocno zniekształcony.

Przykładem budynków murowanych ujętych w GEZ są: dom przy ul. Kolejowej 5 wzniesiony na początku XX w. (przed 1930 r.), usytuowany szczytem do ulicy Kolejowej, murowany, na rzucie zbliżonym do kwadratu, przekryty dachem mansardowym. Dom przy ul. Traugutta 17, wzniesiony w latach 20-tych XX w., usytuowany we wschodniej pierzei ulicy Traugutta, wolnostojący, murowany. Na rzucie zbliżonym do kwadratu, z płytkim ryzalitem przy tylnej elewacji (aktualnie mocno rozbudowywanym), kwadratowym ryzalitem przy bocznej elewacji. Bryła budynku złożona z 4 dwukondygnacyjnych stojących prostopadłościanów przenikających się z korpusem głównym jednokondygnacyjnym, w formie leżącego prostopadłościanu. Wszystkie części budynku nakryte dachami wielospadowymi.

Przykładem obiektu użyteczności publicznej jest Hala Targowa (ul. Kryniczna 14) wzniesiona w latach 1959-60, usytuowana kalenicowo we wschodniej pierzei ul. Krynicznej, murowana, dwukondygnacyjowa, wewnątrz w układzie bazylikowym. Wieżba dachowa drewniana, nad nawą centralną krokwiowo-wieszarowa, otwarta, z widocznymi więzarami i wieszarami (częściowo widoczna, po ostatniej przebudowie przykryta konstrukcją z gipskartonu). Budynek na rzucie prostokąta, kryty dachem dwuspadowym wyniesionym.

Adres	Obiekt zabytkowy
Bielsk Podlaski, ul. Batorego 21	budynek mieszkalny
Bielsk Podlaski, ul. Dubicze	kapliczka przydrożna (prawosławna)
Bielsk Podlaski, ul. Dubicze 34 / Żytńia 1	budynek mieszkalny, drewniany
Bielsk Podlaski, ul. Jagiellońska	dzwonnica przy cerkwi p.w. Narodzenia NMP
Bielsk Podlaski, ul. Jagiellońska 12	budynek mieszkalny

Bielsk Podlaski, ul. Jagiellońska 26/28	budynek mieszkalny
Bielsk Podlaski, ul. Kazimierzowska 35	budynek mieszkalny, drewniany
Bielsk Podlaski, ul. Kolejowa 5	budynek mieszkalny
Bielsk Podlaski, ul. Kościuszki 3	budynek mieszkalny
Bielsk Podlaski, ul. Kościuszki 5	budynek mieszkalny
Bielsk Podlaski, ul. Kryniczna 14	hala targowa, murowana
Bielsk Podlaski, ul. Mickiewicza 91	budynek mieszkalny
Bielsk Podlaski, ul. Narutowicza 18	budynek mieszkalny
Bielsk Podlaski, pl. Jana Pawła II 7	budynek mieszkalny
Bielsk Podlaski, pl. Jana Pawła II 9	budynek mieszkalny
Bielsk Podlaski, ul. Poniatowskiego 5	budynek mieszkalny
Bielsk Podlaski, ul. Poniatowskiego 12	budynek mieszkalny
Bielsk Podlaski, ul. Sienkiewicza 2	budynek mieszkalny
Bielsk Podlaski, ul. Traugutta 17	budynek mieszkalny
Bielsk Podlaski, ul. Traugutta 20	budynek mieszkalny
Bielsk Podlaski, ul. Żytnia 4	budynek mieszkalny

Miejscowość	Nazwa Cmentarza	Rok założenia
Bielsk Podlaski	cmentarz Dworski	XIX w.
Bielsk Podlaski	cmentarz przy cerkwi parafialnej pw. Św. Michała Archanioła	XVIII w.
Bielsk Podlaski	cmentarz przy kościele Narodzenia NMP	XVI w.
Bielsk Podlaski	cmentarz żydowski	XIX w.
Bielsk Podlaski	cmentarz parafialny parafii pw. Matki Boskiej z Góry Karmel	1989 r.

Bielsk Podlaski	cmentarz Św. Marcina	XVI w.
Bielsk Podlaski	cmentarz komunalny	1964 r.
Bielsk Podlaski	cmentarz przy cerkwi p.w. Zmartwychwstania Pańskiego	XVII w.
Bielsk Podlaski	cmentarz przy kościele p.w. Matki Boskiej z Góry Karmel	XVII w.
Bielsk Podlaski	cmentarz prawosławny przycerkiewny	XVI w.
Bielsk Podlaski	cmentarz żołnierzy radzieckich	1944 r.
Bielsk Podlaski	Cmentarz wojenny	1915 r.

7.4. Zabytki archeologiczne

Zabytkiem archeologicznym jest każdy ślad działalności człowieka znajdujący się w ziemi lub pod wodą, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Można wyróżnić dwa typy zabytków archeologicznych: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń, itp. Znaczenie ważniejsze z perspektywy nauki i ochrony dziedzictwa są jednak nieruchome zabytki archeologiczne, nazywane też stanowiskami archeologicznymi. Są to obszary, w obrębie których występują źródła archeologiczne wraz z otaczającym je kontekstem, czyli bezpośrednim otoczeniem, układem warstw glebowych oraz zespołem danych, określających ich położenie. Mogą to być grodziska, cmentarzyska, pozostałości dawnych osad, nawarstwienia miast, nawarstwienia związane z funkcjonowaniem zamków, wsi historycznych, itd.

W świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy będący tym wytworem (art.3 ust.4).

Na terenie miasta Bielsk Podlaski znajdują się następujące zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków:

a) Bielsk Podlaski, st.1, grodzisko, zwane „Zamek” lub „Łysa Górka”- decyzja nr KI-III-1/6/64, numer rejestru C-9;

b) Bielsk Podlaski, st. 2, wczesnośredniowieczna osada przygodowa, numer rejestr C-28

- decyzja nr 670-1/30/71 z dnia 17.09.1971 rok;
- decyzja nr 670-1/31/71 z dnia 17.09.1971 rok;
- decyzja nr 670-1/32/71 z dnia 17.09.1971 rok;
- decyzja nr 670-1/33/71 z dnia 17.09.1971 rok;
- decyzja nr 670-1/34/71 z dnia 17.09.1971 rok;
- decyzja nr 670-1/35/71 z dnia 17.09.1971 rok;
- decyzja nr 670-1/36/71 z dnia 17.09.1971 rok;
- decyzja nr 670-1/30/74 z dnia 28.10.1974 rok;
- decyzja nr 670-1/31/74 z dnia 28.10.1974 rok;
- decyzja nr 670-1/32/74 z dnia 28.10.1974 rok;
- decyzja nr 670-1/33/74 z dnia 28.10.1974 rok;
- decyzja nr 670-1/34/74 z dnia 28.10.1974 rok;
- decyzja nr 670-1/35/74 z dnia 28.10.1974 rok;
- decyzja nr 670-1/36/74 z dnia 28.10.1974 rok;
- decyzja nr 670-1/37/74 z dnia 28.10.1974 rok;
- decyzja nr 670-1/38/74 z dnia 28.10.1974 rok;
- decyzja nr 670-1/39/74 z dnia 28.10.1974 rok;
- decyzja nr 670-1/40/74 z dnia 28.10.1974 rok;
- decyzja nr 670-1/49/74 z dnia 28.10.1974 rok;
- decyzja nr 670-1/50/74 z dnia 28.10.1974 rok;
- decyzja nr 670-1/62/76 z dnia 29.12.1976 rok.

Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie miasta Bielsk Podlaski

Bielsk Podlaski st. 3	kurhan, wczesne średniowiecze, na nieruchomości Liceum z B.J.N.
Bielsk Podlaski st. 4	warstwy osadnicze
Bielsk Podlaski st. 5/3	ul. Wierzbowa 29, znalezisko luźne, młodsza

	epoka kamienia,
Bielsk Podlaski st. 6/4	zamek, średniowiecze
Bielsk Podlaski st. 7/5	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 8/5	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 9/7	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 10/8	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 11/9	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 12/10	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 13/11	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 14/12	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 15/13	śląd osadnictwa, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 16/14	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 17/15	osada, średniowiecze, okr. nowożytny
Bielsk Podlaski st. 18/16	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 19/17	osada, okres nowożytny i dawny dwór Klementynowo
Bielsk P. - Dubicze st. 20/18	osada, średniowiecze, okres nowożytny
Bielsk P. - Dubicze st. 21/19	osada, średniowiecze, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 22/20	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 23/21	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 24/22	osada, średniowiecze, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 25/23	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 26/24	osada, średniowiecze, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 27/25	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 28/26	osada, średniowiecze, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 29/27	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 30/28	osada, wczesne średniowiecze, średniowiecze, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 31/29	osada, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 32/30	osada, średniowiecze, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 33/31	osada, wczesne średniowiecze, średniowiecze, okres nowożytny

Bielsk Podlaski st. 34/32	osada, epoka kamienia, wczesne średniowiecze, okres nowożytny,
Bielsk Podlaski st. 35/33	osada, średniowiecze, okres nowożytny,
Bielsk Podlaski st. 36/34	osada, średniowiecze, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 37/35	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski - Studziwody st. 1/36	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski - Studziwody st. 2/37	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 3/38	osada, wczesne średniowiecze, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 4/39	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 5/40	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 6/41	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 7/42	osada, średniowiecze, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 8/43	osada, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 9/44	ślad osadnictwa, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 10/45	ślad osadnictwa, okres nowożytny
Bielsk Podlaski st. 11/46	osada, średniowiecze, okres nowożytny,
Bielsk Podlaski st. 12/47	osada, średniowiecze, okres nowożytny,
Bielsk Podlaski st. 13/48	osada, okres nowożytny w obrębie strefy ochrony konserwatorskiej.
Bielsk Podlaski- Studziwody st. 19/54	osada, wczesne średniowiecze i okres nowożytny
Bielsk Podlaski- Studziwody st. 18/53	osada, okres nowożytny,
Bielsk Podlaski- Studziwody st. 16/51	osada, okres nowożytny,
Bielsk Podlaski- Studziwody st. 15/50	osada, okres nowożytny,
Bielsk Podlaski, ul. Warzywna st.38	cmentarz, XVI w.,
Bielsk Podlaski st.39	znalezisko luźne, neolit-kultura ceramiki sznurowej,
Bielsk Podlaski st. 40	znalezisko luźne, wczesne średniowiecze XI w.,
Bielsk Podlaski st.41	znalezisko luźne, neolit-kultura amfor kulistych,
Bielsk Podlaski st.42	znalezisko luźne, neolit-kultura amfor kulistych,
Bielsk Podlaski, st.43	osada, wczesne średniowiecze, okres nowożytny,
Bielsk Podlaski- Studziwody st.14/49	osada, średniowiecze, okres nowożytny,
Bielsk Podlaski- Studziwody st.17/52	osada, okres nowożytny,

Bielsk Podlaski- Studziwody st.20/55 osada, średniowiecze, okres nowożytny,

Bielsk Podlaski- Studziwody st.21/56 Średniowiecze, okres nowożytny.

Na terenie miasta Bielsk Podlaski znajduje się 127 zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków:

- Decyzja I. dz. KL.WKZ-660/33/70 z dnia 13.07.1970 r. nr rejestru B-112 (B-234)- decyzją tą wpisano 61 zabytków będących w wyposażeniu kościoła parafialnego p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny i św. Mikołaja;
- Decyzja I.dz.RZ-4011-19/IM-J/06 z dnia 17.10.2006 r. nr rejestru B-147- decyzją tą wpisano 3 zabytki będące w wyposażeniu kościoła parafialnego p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny i św. Mikołaja;
- Decyzja I. dz. KL.WKZ-660/34/70 z dnia 20.07.1970 r. nr rejestru B-113 (B-235)- decyzją tą wpisano 9 zabytków będących w wyposażeniu kościoła parafialnego p.w. NMP z Góry Karmel;
- Decyzja I.dz.KL.III 660/10/70 z dnia 12.01.1970 r. nr rejestru B-211- decyzją tą wpisano 2 zabytki będące w wyposażeniu cerkwi parafialnej p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny;
- Decyzja I. dz. KL.III-660/35/70 z dnia 20.07.1970 r. nr rejestru B-236- decyzją tą wpisano 9 zabytków będących w wyposażeniu cerkwi parafialnej p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny;
- Decyzja I.dz.KL.WKZ5330/1/77 z dnia 10.01.1977 r. nr rejestru B-305 (B-50)- decyzją tą wpisano 1 zabytek będący w wyposażeniu cerkwi parafialnej p.w. św. Michała Archaniola;
- Decyzja I.dz.KL.WKZ-5330/7/78 z dnia 28.09.1978 r. nr rejestru B-316 (B-50)- decyzją tą wpisano 11 zabytków będących w wyposażeniu cerkwi parafialnej p.w. św. Michała Archaniola;
- Decyzja I.dz. RZ-4011-18/IM-J/07 z dnia 09.11.2007 r. nr rejestru B-167- decyzją tą wpisano 2 zabytki będące w wyposażeniu kościoła parafialnego p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny i św. Mikołaja;
- Decyzja I.dz. RZ-4011-23/IM-J/07 z dnia 07.12.2007 r. nr rejestru B-168- decyzją tą wpisano 8 zabytków będących w wyposażeniu cerkwi parafialnej p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny;

- Decyzja I.dz. RR-IM-J/4011-9/10 z dnia 31.05.2010 nr rejestru B-227- decyzją tą wpisano 21 zabytków w wyposażeniu cerkwi parafialnej p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny.

8.	OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA BIELSK PODLASKI. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ
----	--

W wyniku weryfikacji danych archiwalnych i waloryzacji zabytków nieruchomych wykonanej podczas sporządzania miejskiej ewidencji zabytków, stwierdzono, iż na terenie miasta Bielsk Podlaski przeważają zabytki budownictwa drewnianego, mieszkalnego. W miejskiej ewidencji zabytków ujęte zostały obiekty o niezatartych cechach zabytkowych. Niestety, procesy modernizacji przebiegające ze znacznym nasileniem w ciągu ostatnich dwudziestu lat, w znacznym stopniu szkodzą obiektom architektury dawnej. Należy tu wymienić nefachowo prowadzone modernizacje i remonty – rozbudowy zmieniające bryłę budynku, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, często powiązana ze zmianą kształtu otworów, zmiany pokrycia dachów. Uszczerbek pod tym względem jest tym większy, iż właśnie charakterystyczne budownictwo stanowi o odrębności kulturowej miasta i terenu.

Obiekty sakralne zachowane są w dobrym stanie, na bieżąco remontowane, zaś wszelkie działania przy zabytkach są uzgadniane i akceptowane przez Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Tabela 1. Analiza SWOT dla terenu miasta Bielsk Podlaski

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none">• bogaty i różnorodny zasób zabytków charakterystycznych i wyróżniających region• wyjątkowe zespoły regionalnej architektury sakralnej• różnorodny zasób zabytków budownictwa regionalnego, drewnianego;• wysokie walory i atrakcyjność środowiska kulturowego dla gospodarki, mieszkańców i turystyki.	<ul style="list-style-type: none">• zły stan zachowania części obiektów zabytkowych• brak środków finansowych na konserwację i rewaloryzację obiektów zabytkowych;• zniekształcanie zespołów zabudowy historycznej poprzez wprowadzenie nowej zabudowy, nie liczącej się z lokalną tradycją, architekturą i historycznymi uwarunkowaniami;• słaba promocja zasobów oraz edukacja dotycząca walorów środowiska kulturowego;• niewielka ilość publikacji poświęconych dziedzictwu kulturowemu miasta.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none">• rosnąca rola samorządu regionalnego poprzez włączenie ochrony zabytków w sferę rozwoju regionalnego;• możliwość finansowania prac konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł: państwowe, samorządowe, prywatne, wyznaniowe, środki UE i in.;• uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w programach, strategiach i planach rozwoju województwa, gmin i miast;• rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;• edukacja w dziedzinie zarządzania dziedzictwem kulturowym.	<ul style="list-style-type: none">• pogarszający się stan techniczny tkanki zabytkowej spowodowany niewłaściwym użytkowaniem;• brak środków na skuteczną ochronę i zabezpieczenie zabytków;• niewłaściwe prowadzenie prac budowlanych, konserwatorskich, niezgodnie ze sztuką budowlaną;• dokonywanie wtórnych podziałów i parcelacji obiektów i zespołów zabytkowych;• niedostatek mechanizmów promujących działania na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków.

Źródło: Opracowanie własne

9.	ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BIELSK PODLASKI
----	--

9.1 Cele strategiczne Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Bielsk Podlaski na lata 2013-2016

W założeniach programowych i zadaniach *Programu...* powinna zostać uwzględniona specyfika miasta Bielska Podlaskiego wynikająca z jego położenia, historii, przemian społecznych i gospodarczych. Wspieranie rozwoju miasta z poszanowaniem dziedzictwa kulturowego powinno być podstawą obecnych i przyszłych działań, tak aby Bielsk Podlaski był miejscem atrakcyjnym i przyjaznym, zarówno dla mieszkańców jak i przyjezdnych.

Głównymi założeniami programu opieki nad zabytkami są:

- spójna polityka finansowania prac konserwatorskich w oparciu o ustawowe regulacje prawne;
- kompleksowa poprawa jakości historycznej przestrzeni publicznej;
- system eksponowania najbardziej wartościowych zabytków miasta Bielsk Podlaski;

Główne, długoterminowe cele polityki gminy miejskiej Bielsk Podlaski, związane z ochroną zabytków to:

1. Planowe i konsekwentne realizowanie zadań samorządowych w zakresie ochrony zabytków;
2. Racjonalne wykorzystanie gminnych funduszy na prace ratownicze, konserwatorskie i dokumentacyjne;
3. Powiązanie zadań służących ochronie wartości kulturowych ze strategią rozwoju społeczno-gospodarczego oraz polityką przestrzenną miasta;
4. Wpieranie projektów związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych;
5. Powstrzymanie degradacji zagrożonych obiektów zabytkowych i obszarów oraz podjęcie działań w celu poprawy stanu ich zachowania;
6. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

7. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
8. Realizacja przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
9. Prowadzenie działań informacyjnych, popularyzacyjnych i edukacyjnych związanych z promocją zabytków gminy i walorów krajobrazu kulturowego

9.1 Założenia programowe Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Bielsk Podlaski

- 1) włączenie problematyki ochrony zabytków do bieżących zadań Rady Miasta Bielsk Podlaski;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań prawnych opieki nad zabytkami;
- 3) rozpoznawanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) eksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
- 6) tworzenie warunków współpracy z właścicielami zabytków dla zapewnienia ich opieki.

9.2. Zadania i kierunki działań Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Bielsk Podlaski

9.2.1. Działania w zakresie odnowy zabytków:

- pozyskiwanie środków zewnętrznych na odnowę zabytków będących własnością gminy miejskiej Bielsk Podlaski;
- informowanie innych właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków;
- przeprowadzenie akcji informacyjnej w formie informacji na stronie internetowej urzędu, plakatu lub ulotek mającej na celu uświadomienie mieszkańcom miasta głównej zasady konserwatorskiej związanej z przeprowadzanymi remontami obiektów zabytkowych, tj. wykonywanie ich

przy użyciu materiałów historycznie uzasadnionych, z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej i minimalną w nią ingerencją.

- sprawowanie opieki nad dawnymi cmentarzami cywilnymi poprzez usuwanie roślinności zielnej oraz samosiewek drzew, oznakowanie obiektów, upowszechnianie wiedzy na ich temat wśród mieszkańców gminy, zwłaszcza dzieci i młodzieży szkolnej. Zwracanie szczególnej uwagi na obowiązek otaczania opieką miejsc grzebalnych, niezależnie od pochodzenia i wyznania osób tam spoczywających.

9.2.2. Określenie zasad udostępniania zabytków w celach turystycznych

- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych zasad udostępniania w celach turystycznych.
- oznakowanie obiektów udostępnianych w celach turystycznych.
- opracowanie tablic informacyjnych umieszczonych na zewnątrz obiektów, zawierających podstawowe dane historyczne o obiekcie.
- upowszechniania wśród mieszkańców prowadzących działalność turystyczną i agroturystyczną zasad włączania obiektów historycznych do oferty turystycznej miasta oraz przygotowywania obiektów zabytkowych na cele turystyczne.

9.2.3. Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

- włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w jednostkach prowadzonych przez miasto.
- publikacja materiałów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w prasie lokalnej, w materiałach promocyjnych oraz na stronie internetowej miasta.

10.	INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BIELSK PODLASKI
------------	--

Przyjmuje się, że realizacja zadań, poprzez działania wskazane w niniejszym Programie możliwa będzie dzięki zastosowaniu następujących instrumentów:

- *prawnych*, polegających na uwzględnianiu zapisów niniejszego Programu przy tworzeniu innych dokumentów prawa miejscowego;
- *finansowych*, polegających na finansowaniu wszelkich działań zawartych w Programie w większej części z budżetu miasta, przy czym prace konserwatorskie przy obiektach należących do osób prywatnych, będą wymagały zaangażowania środków prywatnych,
- *koordynacji*, oznaczających współdziałanie w zakresie realizacji celów Programów z zainteresowanymi organizacjami pozarządowymi i osobami fizycznymi,
- *społecznych*, co oznacza, że Program skierowany jest do odbiorcy masowego poprzez wszelkie działania edukacyjne i promocyjne,
- *kontrolnych*, polegających na egzekwowaniu zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną, oraz walce z samowolami budowlanymi na zabytkach.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dziennik Ustaw nr 162, poz. 1568) obejmuje ochroną nie tylko obiekty sakralne, ale i świeckie, archeologiczne, układy urbanistyczne oraz krajobraz kulturowy. Jako zabytek definiuje ona: „nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będąca dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Z wyżej wymienionej ustawy wynikają obowiązki zarówno dla Państwa jak i Właściciela obiektu. W art. 4, precyzuje się działania, które dla ochrony zabytków muszą podjąć organy administracji publicznej:

1. zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie
2. zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków
3. udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków

4. przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu i nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę
5. kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków
6. uwzględnianie zadań ochrony w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska

Wytyczne i zalecenia konserwatorskie, skierowane do właściciela zabytku, są przez Ustawę określone w sposób jasny (art. 5 wymienionej ustawy). Opieka sprawowana nad zabytkiem polega na zapewnieniu następujących warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku
3. zabezpieczania i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury

Formą prawną ochrony zabytku ruchomego jest wpis do rejestru zabytków, dokonywany przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Podstawą takiego wpisu jest decyzja administracyjna. Z wnioskiem o wpis może wystąpić właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. W art. 28 wykazano dodatkowe obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków wpisanych do rejestru. Przepis ten nakazuje im niezwłocznie zawiadomić WKZ o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu i kradzieży zabytku oraz o wystąpieniu zagrożeń mogących mieć takie skutki. Natomiast o zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, przykładowo o jego sprzedaży, lub zmianie miejsca przechowywania, wojewódzki konserwator powinien być poinformowany w ciągu miesiąca. Ustawa nakłada na właścicieli także obowiązek udostępnienia obiektu organom ochrony celem przeprowadzenia badań.

Należy podkreślić, że dla uniknięcia niefachowych działań przy obiektach zabytkowych a przede wszystkim dla zachowania w jak najlepszej kondycji naszego dziedzictwa kulturowego, należy o wszelką pomoc związaną z ochroną i konserwacją zabytków i ich otoczeniem zwracać się do [wojewódzkich urzędów ochrony zabytków](#) oraz ich delegatur z danego terenu. Poradą w tym zakresie służyć mogą również [Oddziały terenowe NID](#). Obowiązująca ustawa (art. 36), określa zresztą okoliczności, w których właściciele zabytków powinni występować do konserwatora wojewódzkiego o pozwolenie.

Są to:

1. prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
2. wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
3. prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
4. prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
5. prowadzenie badań archeologicznych;
6. przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru
7. trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje
8. dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
9. zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
10. umieszczenie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów
11. podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku;
12. poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych.

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za

granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z dnia 2 czerwca 2011 r.), precyzuje wymagania względem osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych oraz tryb postępowania.

Na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prowadzona jest ewidencja zabytków miasta Bielsk Podlaski, która prowadzona jest przez Burmistrza Bielska Podlaskiego w formie kart adresowych.

Ewidencja obejmuje zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych. Dla zabytków tych na kartach adresowych podawane są następujące informacje: adres, rodzaj zabytku, opis obiektu, chronologia, sposób ochrony oraz dokumentacja fotograficzna.

Aktualizacja i uzupełnianie ewidencji zabytków polega na:

- 1) dokonaniu przeglądu w terenie z częstotliwością raz do roku obiektów figurujących w miejskiej ewidencji zabytków w celu weryfikacji obiektów pod kątem stanu estetycznego;
- 2) wykonaniu dokumentacji fotograficznej w razie zmiany stanu zachowania obiektu zabytkowego;
- 3) uzupełnieniu kart adresowych miejskiej ewidencji zabytków o uzyskane w trakcie przeglądu dane merytoryczne i dokumentację fotograficzną;
- 4) w przypadku czynności wymienionych w pkt 1-3 wskazane jest uczestnictwo specjalisty zajmującego się problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego.

Określenie stanów technicznych obiektów polega na:

- 1) nawiązaniu współpracy z organem nadzoru budowlanego w celu ustalenia stanu technicznego obiektów zinwentaryzowanych w miejskiej ewidencji zabytków;
- 2) naniesieniu wniosków i opinii w sprawie dalszej kwalifikacji obiektów do miejskiej ewidencji zabytków;
- 3) określeniu niezbędnych prac rewitalizacyjnych obiektów, określenie szacunkowej wartości ich przeprowadzenia.

W przypadku czynności wymienionych w pkt 1-3 wskazane jest uczestnictwo specjalisty zajmującego się problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego.

Bieżąca aktualizacja miejskiej ewidencji zabytków polega na wprowadzaniu do miejskiej ewidencji zabytków zmian wynikających z rozbiórek, modernizacji i remontów obiektów.

11.	ŹRÓDŁA FINANSOWANIA OPIEKI NAD ZABYTKAMI
------------	---

Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce może odbywać się z różnych źródeł. Podstawowe to:

1. źródła publiczne (np. budżet państwa, budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zewnętrzne);
2. źródła prywatne (osób fizycznych, organizacji pozarządowych - stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.);

Fundusze strukturalne, których środki mogą być wykorzystane na zadania z zakresu rewitalizacji, to przede wszystkim:

- Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR),
- Europejski Fundusz Społeczny (EFS),
- Inicjatywa Wspólnotowa (EQUAL)
- Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy.

Programy operacyjne, które zawierają zapisy odnoszące się do problematyki rewitalizacji w okresie do 2013 r. włącznie to:

- Regionalny Program Operacyjny Podlasia (RPO Podlasie),
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (POLiŚ),
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki (POKL),
- Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (POIG).

W okresie objętym niniejszym *Programem*, nakłady na ochronę zabytków i dziedzictwa kulturowego mogą pochodzić z:

- budżetu miasta;
- środków Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego na ochronę i utrzymanie miejsc cmentarnictwa wojennego;
- środków Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

12.	ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BIELSK PODLASKI
------------	---

Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, z realizacji programu Burmistrz Bielska Podlaskiego sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Miasta Bielsk Podlaski. Sprawozdanie o którym mowa będzie sporządzone w pierwszym kwartale po upływie dwóch lat od uchwalenia przez Radę Miasta niniejszego programu.

Prace nad kolejnym programem opieki nad zabytkami powinny być zainicjowane na trzy miesiące przed zakończeniem okresu czteroletniego obowiązywania programu. Dwuletnia ocena realizacji programu zawarta w sprawozdaniu będzie służyła ewaluacji programu. Zmiany w programie wymagają uchwały Rady Miasta Bielsk Podlaski.